

Kovács Zoltán András

**Láday Istvánnak,
a Szálasi-kormány belügyminisztériumi államtitkárának
fogságban írott feljegyzései**

A feljegyzés és a szerző

A Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom 1944. október 15–16-i, németek általi hatalomra juttatása a magyar történelem tragikus fejezetének drámai záróakordját jelentette. A rendszerváltás utáni történettudomány bár feltárta a nyilas kormányzás számos epizódját, mégis – ha az érdeklődő teljesebb képet kíván kapni – elsősorban az 1990 előtti munkákhoz tud nyúlni, amelyek nemcsak elfogultságuk, hanem az utóbbi időszakban előkerülő és/vagy megismerhető források miatt is kiegészítésre, pontosításra szorulnak.

A XX. századi magyar történelmet érintő 1990 utáni „forrásbővülés” – a nagyszámú memoár, a különböző helyekről előkerülő iratok, magángyűjtemények stb. – meghatározó szegmensét jelentette, hogy kutathatóvá váltak az 1945 utáni állambiztonsági, igazságszolgáltatási iratok. A népbíróságok tevékenységében közreműködő szervek Magyarország közelmúltjáról, történelméről – döntően második világháborús szerepvállalásáról – gyűjtöttek információkat. Az eljárások során – akár tanúként, akár vádlottként – olyan személyek nyilatkoztak eskü alatt, akiknek megszólaltatására a történettudománynak nem volt lehetősége, ebből adódóan a korszakkal foglalkozó kutatók számára ezen iratok tanulmányozása elkerülhetetlen.

Az intervallum rendőrségi eljárásainak részét képezte, hogy a jelentősebbnek ítélt fogvatartottakkal még a kihallgatások megkezdése előtt írtak egy „életrajzi” beszámolót, amelyhez a cellában papírt és ceruzát biztosítottak számukra. A kihallgatások során aztán konkrétan is meghatározták, hogy a következő alkalomra miről írjon az őrizetes, mely részeket egészítse ki az eddig lejegyzetelt alapján. Így módon a háború utáni eljárások során számtalan visszaemlékezés, szakmai feljegyzés készült el, amelyek nagymértékben elősegítik a korszak eseményeinek feltárását, még akkor is, ha ezen dokumentumokat természetesen erős forráskritikával kell kezelnünk.¹

Láday István csendőr ezredes, a galántai zászlóalj egykori parancsnokát, majd a Szálasi-kormány belügyminisztériumának államtitkárát 1945. június 19-én fogta el Ausztriában a háborús bűnösök után kutató amerikai katonai hírszerző szerv

¹ A feljegyzéseket általában több példányban legépezték és dossziékba fűzték, illetve azok közül számosat, ha mondanivalója indokolta csaknem a teljes állambiztonsági állomány számára tanulmányozhatóvá tették az ún. „A” jelzetű iratok között. Ma már tudjuk, hogy a háború után számos, a Horthy-érában tanult rendvédelmi szakember segítette szakmailag (is) az 1945 utáni állambiztonsági szervek kiépítését. Akadtak olyanok, akik ezt kényszerhelyzetben, fogságban, különböző feljegyzések írásával tették (mint pl. Ujszászy István és Kádár Gyula a 2. vkf. osztály korábbi vezetői), mások személyesen, tanácsadói szerepkörben működtek közre az új államvédelmi állomány és a szervezet felkészítésében. Vö. HARASZTI, 2007.

(CIC). Salzburg melletti internálását, kihallgatását követően kiadták a magyar hatóságoknak, majd valószínűleg 1945 novemberében, a többi magyar háborús bűnösrel együtt hazaszállították. A magyar politikai rendőrség még a kihallgatásokat megelőzően, illetve azzal párhuzamosan különböző tárgykörökben beszámolókat készítésére kötelezte, amelyek összességé adja azt az irategyűtestet, amelyet Ládáy-feljegyzések néven említhetünk.

Személye – mint azt az általa írott feljegyzés szerkezete is elárulja – több szempontból is érdekes lehetett a kihallgatók számára. Egyrészt vezető beosztásban szolgáló csendőrtisztként jelentős szakmai tapasztalatokra tett szert, másrészt – ebből adódóan – fontos információkkal rendelkezett az ún. kommunistaellenes nyomozások terén, amely a háború utáni, főleg a kommunista párthoz kapcsolódó állambiztonsági szervek egyik „slágertémája” volt.² Mindezek mellett természetesen nem volt mellékes az sem, hogy – a nyilas kormány belügyi államtitkáraként – fontos információkkal rendelkezett Szálasi szűk környezetéről, illetve a hatalomátvétel utáni eseményekről.

Ládáy kihallgatásaira, a feljegyzés keletkezésére a közvéleményt akkoriban nagymértékben foglalkoztató, Szálasi Ferenc és társai népbírósi perét³ (1946. február 5.–március 1.) közvetlenül megelőző időszakban került sor. A volt csendőrtiszt, belügyminisztériumi államtitkárral szemben folytatott rendőrségi vizsgálat⁴ – a fennmaradt iratok tükrében – meglehetősen felszínesnek tűnhet, mindössze két kihallgatásáról és néhány más, a bizonyítási eljárás során⁵ is beidéztet tanú meghallgatásáról készültek jegyzőkönyvek. A vizsgálatot folytató rendőröknek Ládáy elmondta pályafutását, ismereteit a nagyobb nyomozásokkal kapcsolatban, szerepét az 1944. október 15–16-át követő időszakban, tulajdonképpen mindazt, amit a kihallgatást megelőzően a cellájában papírra vetett.

A csendőrtiszttel szembeni eljárások – az eddigi adatok alapján – nem hozhatók összefüggésbe a Szálasi-perrel, amelynek egyébként egyik fő, másodrendű vádlottja épp Ládáy korábbi felettese, Vajna Gábor egykori m. kir. belügyminiszter volt. Annak ellenére, hogy Ládáy a per során felmerült számos eseménynek tanúja volt – sőt Vajna több vallomásában is hivatkozik személyére –, fel sem merült, hogy az eljárás során tanúként meghallgassák. Valószínűleg nem volt rá szükség, hiszen akkoriban (még) sokkal fontosabb, magasabb tisztségeket betöltő személyiségek is a népbírósi per rendelkezésére álltak.

Noha a M. Kir. Csendőrség, illetve a nyilas belügyminisztérium tárgyában a népbírósi per több eljárást is folytattak, Ládáy a hatóságok ezen ügyekben sem hallgatták ki. Meglepő, hogy – legalábbis a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján – még a Nemzeti Számonkérés szervezete⁶ vezetői ellen folytatott, Radó Endre⁷

² Ld. ehhez többek között: HOLLÓS, 1971., valamint BERÁNNÉ–HOLLÓS, 1977.

³ Közétette: KARSAI–KARSAI, 1988.

⁴ A rendőrségi vizsgálat anyagaihoz ld. ÁBTL V–130.792.

⁵ A bírósági per jegyzőkönyveihez ld. BFL XXV. 1. a. 4995/1946.

⁶ A szervezet történetéhez, felépítéséhez és tevékenységéhez ld. KOVÁCS, 2002.

⁷ Radó Endre (Kassa, 1913. november 5.–Budapest, 1946. június 19.) csendőr százados. 1942. június 18-tól szolgált a M. Kir. Csendőrségnél, ahol a szilágysomlyói csendőrszárny (IX. kolozsvári csendőrkerület) ideiglenes parancsnoka volt, majd 1943. május 1-jétől átvette a kézdivásárhelyi (X. marosvásárhelyi csendőrkerület) osztály vezetését. 1944. októbertől a Nemzeti Számonkérés szervezetének katonai alosztályát irányította. E minőségében számos nyomozást vezetett az ellenállás katonatiszti

és társai perben⁸ sem vett részt tanúként, holott a testületet BM államtitkárként ő felügyelte, vezetője – Orendy Norbert csendőr ezredes⁹ – pedig közeli barátjának számított. Mindezek ellenére a hatóságok valószínűleg hasznosították Ládai fogságban írott feljegyzését és feltételezhető, hogy a volt államtitkár által papírra vetett információk nagymértékben játszottak közre a későbbi nyomozásokban, illetve bírósági eljárásokban.

A feljegyzések összeállítása, majd a kihallgatásokat követően Ládai ügyét a budapesti Politikai és Rendészeti Osztály (PRO) viszonylag hamar továbbította a népügyészséghez, amely mindössze egyetlen alkalommal, 1946. január 14-én vezettette elő a volt a csendőrtisztet. A gyanúsított az ügyben eljáró népügyész(ek) számára is fenntartotta korábbi, rendőrségen tett vallomását, és azt csak néhány mozzanatban pontosította. A vádirat ezt követően gyorsan, 1946. február elejére összeállhatott. Az indoklás a feljegyzésekben leírtakat követte, megszövegezője (dr. Káli népügyész) nem fordított túl nagy figyelmet a fogságban írott feljegyzés, illetve a gyanúsított vallomásainak érdemi átdolgozására, így a szövegben – sokszor szó szerint – Ládai gondolatmenete, az általa feljegyzett mondatok köszönnek vissza.

Az ideiglenes kormány Igazságügyi Minisztériuma által kiadott hivatalos lap 1946. február 2-án tudósított arról, hogy összeállt Ládai István belügyi államtitkár, a „legfőbb véreb” vádirata.¹⁰ A cikk a Szálasi-kormány két másik államtitkárával, dr. Haála Róbert és Mosonyi Géza ügyeivel együtt számol be a volt csendőrtiszt tevékenységéről, amelyben személyét a kor erős nyilas- és németellenes hangulatához igazodva, szélsőséges jelzőkkel illetik, állításai sok esetben nem felelnek meg a valóságnak, sőt még a hivatalos szervek megállapításainak sem.

Amikor a cikk készült, a hatóságok és az igazságügyi szervek – beleértve Szálasi kormányzásának időszakát is – csak keveset tudtak a Horthy-korszak m. kir. kormányainak tevékenységéről. 1946. február elején még alig kezdődtek el a háborús és népellenes büntetéseket vizsgáló eljárások, amelyek fokozatosan az események számos részletét tárták fel. A nyilas belügyminisztérium, rendvédelmi és

ellen, többek között ő irányította a Fürjes–Nagy csoport, a Tartsay–Nagy csoport, valamint a Bajcsy-Zsilinszky Endre ellen folytatott vizsgálatokat, amely során számtalanszor kínoztatta, bántalmazta a kihallgatottakat, sőt néhány tanúvallomás szerint a Dunántúlon több törvénytelen kivégzést hajtott végre. A háború után tetteiért a budapesti népbíróság 1946. május 9-én kötél általi halálra ítélte, az ítéletet végrehajtották.

⁸ ÁBTL V-96.915/1.

⁹ Orendy Norbert (Beszterce, 1898. november 17.–Budapest, 1946. június 18.) csendőr ezredes. Az első világháború után belépett a Nemzeti Hadseregbe. 1921-ben jelentkezett a csendőrtiszt tanfolyamra, majd különböző beosztásokban a székesfehérvári csendőrkerületnél szolgált, mialatt hivatalos minőségében megismerkedett Vajna Gáborral és a nyilas mozgalommal. 1936 elején Budapestre került, és 1938 őszéig a 2. vkf. osztályon szolgált. Részt vett a felvidéki bevonulásban, 1939 októberében áthelyezték az ungvári szárnyhoz. 1940-ben részt vett Erdély megszállásában, 1941-ben pedig a közlekedési szárny parancsnokhelyettese lett. Még ugyanebben az évben a csendőrtiszt tanfolyamra vezényelték tanári minőségben. 1943-ban a csendőrség szabályzatszerkesztő csoportját vezeti, majd 1944 januárjában Borszékra került, ahol különböző sítanfolyamok parancsnokságát látta el. 1944 májusától a táboricsendőr-nyomozóosztág parancsnoka. 1944 augusztusától frontszolgálatot lát el a magyar 2. hadsereg törzsszázadának parancsnokaként. A nyilas hatalomátvétel után, 1944 októbere és 1945 májusa között a Nemzeti Számonkérés szervezete parancsnoka. Engertshamban amerikai fogságba esett, később a heilbronni fogolytáborba szállították, ahonnan 1946. január 2-án kiadták a magyar hatóságoknak. A budapesti népbíróság halálra ítélte.

¹⁰ NK II. évf. / 5. sz. 1-3.

pártszervek tárgyában is csak felszínes ismeretekkel rendelkeztek, amelyet a későbbi – többek között a Radó Endre és társai elleni – nyomozások pontosítottak. Mindez leképeződött az eljárásokról tudósító napi sajtóban is.

A *Népbírószági Közlöny* egy későbbi száma a nyilas BM tagjai közül – revidálva a korábbi kijelentést – már nem is annyira Ládayt, inkább a Nemzeti Számonkérés szervezet parancsnokát, Orendy Norbertet titulálta a nyilas terror „legfőbb vérebének” és – köszönhetően a szervezet vezetői ellen 1946. nyár elején folytatott eljárásnak – már sokkal részletesebb, de természetesen továbbra is elfogult képet adott az NSZK és vezetői tevékenységéről.

Láday István volt belügyi államtitkár népbírószági perére két „felvonásban”, 1946. február 20-án, majd március 9-én és 11-én került sor, Budapesten. Az ügy nem kapott túl nagy nyilvánosságot, tekintettel arra, hogy a közvélemény – és ennek megfelelően a hivatalos szervek is – elsősorban a főbűnösök ügyét tárgyaló Szálasi-perrel voltak elfoglalva, amelyben március elsején hirdettek ítéletet, majd azokat – a megerősítését követően – 12-én végrehajtották.¹¹

Bár a Láday perében eljáró néppügyész és kirendelt védője egyaránt szorgalmazta, hogy az eljárás során Láday felettesét, Vajna belügyminisztert is megszólaltassák, arra végül nem kerülhetett sor, mivel a tanú, halálos ítélete miatt, már nem volt elővezethető a siralomházból. Így csak a vizsgálati szakaszban tett vallomását olvastatta fel a bíróság, amellyel egyébként a vádlott Láday „teljes egyetértésben” volt. A volt csendőr ezredes és államtitkár ügyében az első tárgyalási napon (1946. február 20.) dr. Dietz Károlyt, Baky Lászlót, Ferenczi Lászlót és Beöthy Kálmánt, míg a második tárgyalási napon (1946. március 9.) Orendy Norbertet, Littomericzky Oszkárt, Finta Józsefet, Binder Gusztávot, valamint dr. Radó Endrét hallgatta meg tanúként a bíróság.¹²

Annak, hogy inkább a második tárgyalási szakaszban került sor azon tanúk meghallgatására, akik több rálátással bírtak a vádlott tevékenységére, valószínűleg az az oka, hogy korábban még nem voltak a rendőri szervek őrizetében, illetve nem kizárt az sem, hogy letartóztatásukra, angolszász hatóságoktól való kikérésükre épp Láday vallomásai/feljegyzése alapján került sor. Ezen utóbbi némi magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért telt el közel egy hónap a két tárgyalási nap között, hiszen a vádnak „össze kellett szednie” a tanúkat.

A tárgyalás a népbírószági rendeletnek, majd törvénynek megfelelően két fő témakörre fókuszált: egyrészt a Nemzeti Számonkérés szervezete tevékenységére és a vádlott abban játszott meghatározó szerepére, másrészt Láday nyilasokkal való kapcsolatára, az 1944. október 15–16-i eseményekben betöltött szerepére. Csaknem valamennyi tanút röviden ezekben a kérdésekben nyilatkoztatták. A per jegyzőkönyvei – a többivel összevetve – meglehetősen rövidek, összesen kilenc (első tárgyalási nap) és tizenegy (második tárgyalási nap) oldalnyi gépelt lapból állnak.

Meglepő, hogy a volt csendőrtiszt vizsgálati fogságban összeállított feljegyzéseire még csak utalás sem történt a tárgyalás során, ugyanakkor a per jegyzőköny-

¹¹ A Szálasi-per és a népbírószági korszak történetéhez ld. ZINNER-RÓNA, 1986.

¹² Érdekes – a később kivégzett – Ferenczi magatartása, aki a rendőrségen és a bíróságon tett vallomásai során olyannyira megpróbálta „beszározni” korábbi felettesét, hogy az még a *Népbírószági Közlöny* szerkesztőit is meglepte, amely a volt belügyi államtitkár tevékenységéről *Még Ferenczy [sic!] is sokallja...* címmel egy külön írást szentelt a már említett cikkben.

veit és a beszámolót összevetve számos párhuzam fedezhető fel. (Ezekre a szöveg közlésekor a lábjegyzetekben utalunk.) A kettő közötti kapcsolatot valószínűleg a vádirat jelenti, amely – mint említettem – jelentős mértékben merített a fogságban írott anyagból. Anélkül, hogy az eljárás jogszerűségét firtatnánk, talán nem túlzás állítani, hogy Ládai tulajdonképpen saját maga írta meg a halálos ítéletét.

Ládai István volt államtitkár ügyében a népbíróság 1946. március 11-én hozott ítéletet. Csaknem valamennyi vádpontban bűnösnek találták. A vádlott kegyelemért folyamodott, amelyet a bíróság rövid tanácskozás után jóváhagyott, így az ügyet továbbították a Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) felé. A NOT később azonban helybenhagyta az ítéletet és Ládai Istvánt csaknem egy évvel pere után, 1947. január 18-án kivégezték.¹³

Nem tudni, miért telt el ennyi idő az ítélet és annak végrehajtása között. Lehetséges, hogy a bürokrácia útvesztői, a felhalmozott ügyek adnak erre magyarázatot, de számolni lehet azzal is, hogy a hivatalos szerveknek – a folyamatban lévő perek kapcsán – még szüksége lehetett Ládai tudására. Egyelőre azonban nincs nyoma annak, hogy más ügyekben tanúként kihallgatták volna, holott az elítélése után kezdődő ún. NSZK-per (Radó Endre és társai) kapcsán értékes információkkal szolgálhatott volna az ügyben eljáró hatóságok számára. Bizonyos, hogy felhasználták feljegyzését, ám azon feltevésünket, hogy nemcsak felhasználták, hanem az a „számonkérők” kapcsán folytatott rendőrségi vizsgálatok kiindulópontja is volt, a rendelkezésre álló iratanyag alapján nem lehet igazolni.

A feljegyzés forrásértéke

A második világháború történéseit érintő népbírósági jegyzőkönyvek közül az utóbbi évtizedekben számosat közreadtak, ám a történettudomány eddig kevesebb figyelmet fordított azokra a feljegyzésekre, amelyeket a gyanúsítottak a celláikban vetettek papírra, és műfajukat tekintve leginkább az emlékiratokra hasonlítanak. Természetesen egyiket sem lehet megfelelő forráskritika nélkül hasznosítani, a történész azonban sokszor – a tárgyban rendelkezésre álló források szűkössége miatt – kénytelen a készítő emlékezetére hagyatkozni.

Az iratállomány hiánya különösen jellemző a Szálasi-kormány időszakára, amelynek kutatása ma is nehéz feladat. Ugyan a nyilasok nem hajtottak végre nagyarányú, tudatos iratmegsemmisítéseket (sőt Szálasi célja épp az volt, hogy a mozgalom történetét megőrkítse a *Hungarista Napló* által), de Magyarország addigra már hadszíntérré vált és a háborús pusztítás elérte a köz- és államigazgatás szerveit is. A Ládai által képviselt tárca iratállománya például a főváros ostromának végén, a minisztérium várbeli épületében csaknem teljesen megsemmisült, amikor annak jelentős része leégett. A belügyi iratállománynak csak egy részét tudták a bekerítést megelőzően a tárca kijelölt működési területére – Szombathelyre, illetve Sárvárra – elszállítani.

A dokumentumok egy további része pusztult el 1945. március 26-án, amikor Szombathelyt amerikai bombatámadás érte. Ennek során a Városháza épülete

¹³ Egy korábbi, a csendőrtisztekkel szembeni háború utáni eljárásokról szóló tanulmányomban elkezdtem a figyelmemet Ládai ügyre, amelyet ezúton kívánok korrigálni. A népbírósági korszak (1945–1951) alatt kivégzett csendőrök száma – noha az eljárás elsősorban belügyi államtitkári és nem csendőri pályafutása kapcsán zajlott – vele együtt nyolc főre emelkedik. Vö. Kovács, 2001. 103–140.

– amely helyet adott a BM számos szervezeti egységének – csaknem teljesen elpusztult. Az ott őrzött anyagok jelentős részét azonban addigra már el tudták szállítani a magyarok elhelyezésére kijelölt birodalmi területekre. A M. Kir. Belügyminisztérium fennmaradt iratai ma a Magyar Országos Levéltárban találhatóak (K-148.), a Szálasi-kormány belügyi tárcájának, zömmel már a Dunántúlon keletkezett iratait külön gyűjtőbe rendezték (K-775).

Már csak az iratállomány hiányából adódóan is jelentős forrásértéket képviselnek a tárca volt államtitkárának feljegyzései. A M. Kir. Belügyminisztérium a végrehajtó hatalom legnagyobb szerve volt, nemcsak rendvédelmi, közigazgatási, hanem szociális és egészségügyi kérdések is az irányítása alá tartoztak. A németek – ellentétben más területekkel (külügy, honvédelem, gazdaság) – belügyi kérdésekben viszonylag széles körű autonómiát biztosítottak a nyilasok számára, akik így ezeken a területeken érvényt tudtak szerezni a zavaros hungarista ideológia által vezérelt centralizációnak, hozzáláthattak a közigazgatási rendszer egyes szegmenseinek átszervezését célzó, valamint a társadalmat érintő elképzelések kidolgozásához, illetve részbeni megvalósításához.

A rendvédelmi és állambiztonsági területeket felügyelő államtitkárként – a közigazgatásiért Palásthy Ervin, míg az egészségügyért dr. Szecsey László államtitkár felelt – Ládaynak elsősorban az volt a feladata, hogy végrehajtsa a Szálasi-kormányban a rendőrség katonai testületté alakítására, a csendőrség további katonai szervezésére, valamint az állambiztonsági szervek központosítására vonatkozó elképzeléseit. A háborús erőfeszítések fokozása, illetve a nyilas hatalom megszilárdítása szempontjából ezek az intézkedések – így Láday személye is – jelentősek. Feljegyzése értékes, egyedi részletinformációkkal szolgál a folyamatokról, ráadásul bizalmi emberként, Vajna miniszter barátjaként jó rálátása volt a nyilas párt belső viszonyaira is.

A Láday által papírra vetett feljegyzések rávilágítanak arra, hogyan kerülhetett egy csendőrtiszt közel a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalomhoz, hogyan készülődött – megbízható csendőrtisztek kiszemelésével, a megbízhatatlanok előzetes megbélyegzésével – a párt a hatalom átvételére. Mindezen túl Láday a magyar történelem egy másik, szomorú epizódjának is tanúja volt. 1943. augusztus 1-jével átvette a galántai csendőr karhatalmi zászlóalj parancsnokságát. Az alakulat csaknem egy évvel később részese lett a csendőrpuccs névvel elhíresült eseménynek, amelyről a mai napig folynak a szakmai viták. A keletkezés körülményeire figyelemmel nem állítható, hogy a Láday által leírtak „perdöntő” dokumentumot képeznek a történetek feltárásában, ám az nem vitatható, hogy számos, eddig nem ismert adalékkal szolgálnak az 1944. július eleji budapesti zsidóüldözések történetéhez.

Tekintettel arra, hogy a háború utáni állambiztonsági szerv, a Péter Gábor vezette budapesti Politikai Rendészeti Osztály a foglyaitól komplex beszámolókat papírra vetését kérte, Láday feljegyzése a fentiekben túl hosszasan tárgyalja a csendőrség nyomozati szervénél eltöltött időszak eseményeit, ottani tapasztalatait. Ezek meghatározó része azonban, különösen a kommunistaellenes, ún. nyílt nyomozások története az 1990 előtti történeti munkák által már jól ismertek lehetnek a kutató és az érdeklődő számára egyaránt. A fentiekből adódóan a terjedelmes, mintegy 70, kézzel írt oldalból álló feljegyzésnek csak azon részeit teszem közzé, amelyek Láday 1943–1945 közötti, a szakmai közönség számára kevésbé ismert, ugyanakkor érdeklődésre számot tartó tevékenységéről szólnak.

Forrás

Láday István volt csendőr ezredes, belügyi államtitkár fogságban írott feljegyzése

Budapest, 1945. november

(*Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára V-130.792. 30–111.*)

Önéletrajz

A nagyváradai honvéd hadapródiskolát 1914. október 15-én végeztem és mint zászlós a volt m[agyar] kir[ályi] 23. honvéd gyalogezredhez kerültem. 1914. december 6-án egy menetszázaddal az orosz harctérre kerültem ezredemhez, ahol december 23-ig voltam. December 23-án megsebesültem és hazakerültem.

Felgyógyulásom után előbb géppuskás, majd robbantó tanfolyamot végeztem. 1915. május 1-jével hadnaggyá léptem elő. Júniusban újból az orosz harctérre kerültem ezredemhez, ahol géppuskás osztag-, illetőleg később géppuskás századparancsnok lettem. E minőségben teljesítettem szolgálatot a harctéren 1917. december 12-ig, amikor is mint hosszú harctéri szolgálattal rendelkezőt haza rendeltek az V. kerület géppuskás tanfolyamára, Dévára¹⁴ oktató tisztnak. 1917. május 1-jén főhadnaggyá léptem elő.

1918 májusában önként jelentkezés folytán újból ezredemhez az olasz harctérre kerültem és ott a régi géppuskás századomat vettem át, majd pedig a hadosztály géppuskás tanfolyam[ának] parancsnoka lettem. Itt ért az összeomlás,¹⁵ a tanfolyamot feloszlatták és én újból átvéve a századomat, ezredem egyik szállítmányával kerültem haza. Nagyszebenben¹⁶ a legénységet leszereltük, én többedmagammal a dévai géppuskás tanfolyamhoz vonultam be. Innen Erdély kiürítése miatt először Szentesre, majd Hajmáskérre, a tanezredhez kerültem. A tanezredtől mint nevelőtiszt a Hajmáskéren megalakult katonai főreáliskolához kerültem. A kommunizmus ideje alatt¹⁷ ott teljesítettem szolgálatot és folytatólag a Nemzeti Hadseregben¹⁸ is 1923-ig. [Az] 1923–24. években végeztem el az ezredtörzstiszti¹⁹ tanfolyamot és teljesítettem gyakorlati próbaszolgálatot.

1924-ben a salgótarjáni ezredtörzsiskola²⁰ parancsnokát helyettesíttem, aki tanfolyamon volt. Körülbelül szeptemberben kineveztek a tabi járás csendőr pa-

¹⁴ ma: Deva, RO

¹⁵ Láday az Osztrák–Magyar Monarchia 1918. október–novemberi felbomlására és az arcvonalak – amelyet az olasz fronton személyesen átélt – összeomlására utalt. Később, feljegyzésében ugyanezt a kifejezést használja a második világháború végére, a Német Birodalom és a Magyar Királyság katonai vereségére.

¹⁶ ma: Sibiu, RO

¹⁷ Láday az 1919. március 21-től augusztus 2-ig tartó Magyarországi Tanácsköztársaság (június 23-tól Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság) időszakára utal. A magyar Vörös Hadseregben számos olyan tiszt szolgált, akik később jelentős pályafutást futottak be a Nemzeti Hadseregben, illetve a Magyar Királyi Honvédségben, vagy – mint Láday – a csendőrségnél.

¹⁸ A szegeci kormány hadügyminisztere, Horthy Miklós altengernagy 1919. június 9-i felhívásával felállított fegyveres erő. A Magyar Nemzeti Hadsereg az ún. ellenforradalmi rendszer, majd a független Magyar Királyság hadserege volt 1919–1921 között.

¹⁹ helyesen: a csendőrtiszti

²⁰ helyesen: csendőr iskola

rancsnokává. Innen 1926-ban Budapestre a csendőr szabályzatszerkesztő és tanulmányi bizottsághoz kerültem tagul. 1926. november 1-jével századossá léptem elő.

1928. augusztus 20-ával Keszthelyre kerültem csendőr szárnyparancsnoknak 1933 tavaszáig, ekkor vezényeltek a székesfehérvári csendőrnyomozó alosztályhoz. 1933 nyarán (körülbelül augusztusban) ennek az alosztálynak a parancsnoka lettem 1939. január 20-ig. E közben 1938. októberétől 1939. január 19-ig vezényelve voltam a II. honvéd hadtest parancsnoksághoz a visszatért Csallóközbe²¹ mint a hadtesthez beosztott csendőr nyomozócsoporthoz parancsnoka. 1936. május elsejével őrnagy lettem.

1939. január 20-ával a budapesti csendőrtiszti tanfolyamok parancsnokságához kerültem mint tanár és segéd tiszt. Tanítottam a tisztképző és a törzstiszti tanfolyamokon. 1939. május elsején alezredessé léptem elő.

1941. október elsején, saját kérelmemre, Szolnokra helyeztek csendőr osztályparancsnoknak.²² 1942 júniusában a nagyváradi csendőriskola parancsnoka lettem és 1942. szeptember elsejével ezredessé neveztek ki.

1943. május elsejével megbízást kaptam a galántai csendőrzászlóalj megszervezésére. A jutasi honvéd tiszthelyettes-képző iskolához voltam vezényelve a tiszti és tiszthelyettesi keretemmél, majd augusztus 9-én Galántára²³ bevonulva megkezdtem a zászlóalj felállítását mint annak parancsnoka.

1944. március 19-e²⁴ Galántán ért, ahol semmi szerepünk sem volt, a rendes kiképzési munkát folytattuk.

1944. június 26-án azon a címen, hogy a zászlóalj a kormányzótól zászlót kap, a Belügyminisztérium felrendelt Budapestre. Vasúti szállítmányként érkeztem meg a zászlóaljjal Budapest Józsefvárosi pályaudvarra, ahol amerikai bombatámadás ért.²⁵ Részből a tönkrement díszruházat és egyéb okokból is (a gyakori légiveszély miatt is) a díszelgés elmaradt. A zászlóaljat a Nagybudapest külső területén folyó zsidó-összegyűjtésnél a szorosán vett közigazgatási Budapest és Nagybudapest határán záró-

²¹ ma: Žitný ostrov, tájegység, SK

²² Ládai családi okból kifolyólag, fia halála miatt kérte áthelyezését a debreceni VI. csendőrkerület szolnoki osztályára.

²³ ma: Galanta, RO

²⁴ 1944. március 19-én, vasárnap hajnalban német csapatok szállták meg Magyarországot. Hitler – az olasz fegyverszünet után – 1943 szeptemberében adott utasítást a hadműveleti tervek kidolgozására, amelynek fedőneve Margarethe lett. (Miótán 1944 januárjában Románia esetleges megszállásának kidolgozására is utasítást adott, a fedőnevet Margarethe I-re változtatták.) Az ország német megszállására a Kállay-kormány angolszász hatalmakkal való titkos békekeresései miatt, Magyarország német szövetségi rendszerben való megtartása érdekében került sor. Hitler több ízben a magyar miniszterelnök leváltását akarta kieszközölni a kormányzónál, sikertelenül. Többek között emiatt a megszállás előtti napon Horthyt a Salzburg melletti klessheimi kastélyba hívta, és a sokszori tárgyalások során tudatta vele, hogy utasítást adott az ország megszállására.

²⁵ Az angolszász szövetségesek légierije a német megszállás után, az elfoglalt olaszországi repülőterekről felszállva kezdte *célzottan* is bombázni Magyarországot, amelyet 1944. április 3-án ért az első támadás. Június 27-én az amerikai 15. Légi Hadsereg körülbelül 300 négymotoros nehézbombázója eredetileg sziléziai ipari létesítményeket bombázott volna. Mivel azonban a célpontokat vastag felhőréteg takarta, a kötelékeket Budapest fölé irányították, kijelölt célpontjaik a teherpályaudvarok és a Ferihegyi repülőtér voltak. Súlyos bombatalálatok érték a Keleti és a Józsefvárosi pályaudvarokat, a Ferenc József laktanyát, az Ügetőpályát és több gyárat. A német–magyar légvédelem 24 amerikai repülőgépet lőtt le. Másnap, a mentés során 84 halottat és 223 sebesültet számoltak össze. Bővebben ld. PATAKY–ROZSOS–SÁRHHIDAY, 1990. 72–75.

vonat képező feladattal bízták meg. E megbízatást, illetőleg parancsot a BM-cső. Osztályhoz [helyesen: a belügyminisztérium XX. csendőrségi osztályához], illetőleg az összegyűjtés vezetésével megbízott Paksy-Kiss Tibor csendőr ezredestől²⁶ kapta a zászlóalj-parancsnokság. E szolgálatot körülbelül július közepéig teljesítette a zászlóalj. Július közepén a budapesti csendőr karhatalmak állomáshelyükre bevonultak. Így a zászlóaljjammal Galántára vonultam be.

1944. augusztus 6-án a csendőrzászlóaljjal a BM rendeletére Palánkára²⁷ kellett útba indulnom vasúti szállítással. Két szerelvényvel érkeztem Palánkára és környékére, ahol a szegedi honvéd kerületi parancsnokság alárendeltségébe kerülve, a Duna mentén határvédelmi szolgálatot teljesítettünk kb. 14 napon át, jelentősebb esemény nélkül.

Körülbelül augusztus 23–24-én a zászlóaljat ismét Budapestre rendelte fel a Belügyminisztérium, egyidejűleg engem a zászlóalj parancsnoksága alól felmentettek és a szabályzatszerkesztő és tanulmányi bizottsághoz vezényeltek Budapestre.²⁸

Augusztus végén, illetőleg szeptember elején az Erdélyben harcoló 2. honvéd hadsereg parancsnoksághoz kerültem mint „tábori rendészeti parancsnok”, s e minőségemben a hadsereg főszállásmesterének törzsébe voltam beosztva. E minőségemben rendelkezéseket elsősorban a főszállásmestertől, Littomericzky Oszkár vksz.²⁹ [sic!] ezredestől,³⁰ a hadsereg parancsnokától, Veress Lajos vezéreztől

²⁶ Paksy-Kiss Tibor (Monostorpályi, 1892. január 14.–Budapest, 1967. szeptember 10.) csendőr ezredest. 1912-től szolgált a Magyar Királyi Csendőrségnél. 1931–1936 között a debreceni VI. csendőrkerület nyomozó alosztályának, majd 1936–1940 között a mátészalkai osztály, később a nagyváradai csendőriskola parancsnoka. 1942. július 31-átvette a kolozsvári IX. csendőrkerület parancsnokságát. A népbíróság 15 évi szabadságvesztésre ítélte. Ld. bővebben: SZAKÁLY, 2003. 268.

²⁷ ma: Bačka Palanka, SRB

²⁸ Miután 1944. augusztus 23-án Románia kivált a német szövetségi rendszerből, Magyarországon Sztójay Döme miniszterelnököt a kormányzó felmentette és helyébe Lakatos Géza vezéreztet nevezte ki azzal a feladattal, hogy titokban kezdje meg az előzetes fegyverszüneti tárgyalásokat a magyar határokhöz közeledő szovjetekkel. Az előkészületek részeként a kormány igyekezett megszabadulni a német és nyilas szimpatizáns tisztviselőktől, csendőr, rendőr, illetve honvédtisztoktól. Valószínűleg Ládai felmentése is ezzel hozható összefüggésbe, tekintve, hogy a galántai zászlóalj jelentős karhatalmi tényezőt képviselt. A kormány azonban a számára megbízható személyek kulcspozícióba juttatására – illetve általában a kiugrás megszervezésére – nem fordított kellő figyelmet, számos németbarát és/vagy nyilas szimpatizáns tiszt, illetve tisztviselő maradt a beosztásában, így Ládai sorsa egyedinek tekinthető.

²⁹ helyesen: 1938-ig vkszt., vezérkari szolgálatot teljesítő, 1939-től vk., vezérkari. A trianoni békeszerződés – többek között – tiltotta Magyarország számára, hogy vezérkari testületet létesítsen, amelyet a rejtés időszakában azzal játszottak ki, hogy a Honvéd Vezérkart a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportjaként állították fel. A vezérkari tisztek megjelölése *vezérkari szolgálatot teljesítő* (vkszt.) – és nem vksz. (ilyen rövidítés nem létezett), ahogy Ládai többször használta a szövegben – volt. A korlátozások azonban a blei konferencia (1938. augusztus 20–29.), illetve a magyar fegyverkezési egyenjogúság elismerése után érvényüket veszítették, így Ládai az adott szövegkörnyezetben és a jelzett időszakban (1944 szeptembere) tévesen használta a rövidítést. Valószínűleg az ún. rejtés időszakában (1920–1938) egyszerűen csak „megszokta” a vkszt. rövidítés használatát. A továbbiakban – ennek figyelembevételével – a vkszt., illetve vkszt. rövidítéseket feloldjuk, illetve korrigáljuk.

³⁰ Littomericzky Oszkár (Érsekújvár, 1900. április 28.–Lund, 1993. február 19.) vezérkari ezredest. 1922. augusztus 20-tól szolgált a Magyar Királyi Honvédségnél. 1940. március 1.–december 1. között a 3. határvadász dandár vezérkari főnöke, majd az V. hadtest parancsnokságára került, ahol 1943. február 1-jével megbízott vezérkari főnökké nevezték ki. 1943. október 1-jétől a nyilas hatalomátvételig a

től,³¹ és a hadosztály vezérkari főnökétől, Kozár Elemér vezérkari ezredestől³² kaptam. Ezek a szolgálati tennivalók tisztán katonai jellegűek voltak és a tábori rendszert érintették.

1944. október 16-án parancsot kaptam a belügyminisztériumba való bevonulásra. Ezt a rendelkezést a BM [helyesen: büm., belügyminiszter] adta. 17-én a délutáni órákban érkeztem Budapestre és jelentkeztem személyesen Vajna Gábor, akkori belügyminiszternél. Belügyminiszter jelezte, hogy javaslatára belügyi államtitkárnak neveznek ki. Kinevezésem 25-én történt meg.

Rendelkezéseket a következőktől kaptam:

1) Szálasi Ferenc³³ Nemzetvezetőtől (NV):

a) Körülbelül október 26-án a BM[-ben] tartott szemléje és a magasabb tisztviselőkkel folytatott megbeszélésén, a BM úr jelenlétében:

a/1) a m. kir. rendőrség és csendőrség átszervezésére. Irányelvek: Rendőrség katonásíttassék a csendőrséghez hasonlóan. A csendőrség nagy erővel szerveztessék át fokozatosan.³⁴

a/2) a BM-ben addig működött államvédelmi csoport helyett egy Központi nyomozó szerv szerveztessék. Elnevezése: Nemzeti Számonkérő Szervezet³⁵, N. SZ. K.

Ennek megszervezésének határideje: 1944. december 15.

HM 3/b. osztály vezetője. 1944. október 16. után létszámfelettiként az I. hadtest személyi állományába sorolták. A háború után lefokozták és kicsapták a honvédségből, majd életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. 1956-ban szabadult, Svédországba emigrált. Erről bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 207.

³¹ Veress Lajos (Sepsiszentgyörgy, 1889. október 6.–London, 1976. március 29.) vezérezeredes. 1942. november 15-ével a IX. hadtest parancsnoka, amelyet 1944. szeptember 28-ával 2. hadsereg-parancsnoksággá szerveztek át. 1944. október 16-án – a Horthy akadályoztatása esetén „homo regius”-szá kinevezett – Veress a németek letartóztatták. Sopronkőhidán a hadbíróóság 15 évi fegyházra ítélte, de 1945 márciusában megszökött. A háború után, a dr. Donáth György és társai (az ún. köztársaság-ellenes összeesküvés) perében első fokon halálra, másodfokon 15 évi fegyházra ítélte a népbíróóság. Az 1956-os forradalom idején szabadult és Angliába emigrált. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 366.

³² Kozár Elemér (Ipp, 1901. február 22.–Ceuta, 1946. augusztus 13.) vezérkari ezrederes. 1942–1943-ban – rövid megszakítással – a keleti arcvonalra vezényelt magyar 2. hadsereg Ia (hadműveleti) osztályát vezette. Hazatérése után átmenetileg a HM 1/a osztály vezetője volt, majd 1943. május 1-jével átvette az 5. vkf. osztály vezetését. A nyilas hatalomátvétel után a 2. hadsereg vezérkari főnöke lett. 1944. november 15-én a német Déli Hadseregcsoport parancsnokságára osztották be. 1945. február 1-jével a 3. légvédelmi tüzérhadosztály megbízott parancsnoka lett. A nyilas hatalomátvétel után is vállalt katonai szolgálatáért 1945. június 19-én lefokozták és kicsapták a honvédségtől. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 190.

³³ Szálasi Ferenc (Kassa, 1897. június ?– Budapest, 1946. március 12.). 1938–1940 között szélsőjobboldali szervezkedésért börtönben volt. A Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom megalapítója és vezetője, 1944. október 16-tól 1945. március 28-ig egy személyben állam- és kormányfő (Nemzetvezető). A német megszállást totális katonai és gazdasági mozgósítással támogatta. Háborús bűnősként a Népbíróóság 1946. március 1-jén kötél általi halálra ítélte, kivégezték.

³⁴ A Magyar Királyi Rendőrség részleges átszervezéséről a Sztójay-kormány, 1944. június 21-i minisztertanácsi ülésén már (elvi) határozat született. A minisztertanács ezen elvi határozatát a június 25-én közzétett, 2.300/1944. M. E. sz. rendelet részletezte, amelynek értelmében a rendvédelmi szerv átszervezését július 1-jével meg kellett volna kezdeni. A Sztójay Döme vezette magyar királyi kormány a rendőrség átszervezése érdekében a csendőrség felügyelőjét – Faragho Gábor altábornagyot – 1944. július 1-jével egyúttal a rendőrség felügyelőjévé is kinevezte. Ez a beosztás a korábbi rendvédelmi gyakorlatban nem létezett. A szervezés és a testület átalakítása azonban ekkor még nem, illetőleg csak kezdetleges szinten indult meg.

³⁵ helyesen: Számonkérés szervezete

A rendőrség átszervezésével mint annak felügyelője, Hódosy Pál csendőr ezredes,³⁶ az N.S.Z.K. megszervezésével mint annak parancsnoka, Orendy Norbert csendőr ezredes bízott meg, illetőleg őket nevezte ki a volt NV.

- b) Körülbelül december 18-án, amikor Szálasi Ferenc NV az első munkába tartozó [?] pénzüzetek vezetőit fogadta és azoknak Budapestről való távozását rendelte el, nekem a távollévő belügyminiszter helyett azt a rendelkezést adta, hogy az előbb említett rendelkezésének teljesítését ellenőrizzem. Ezt a rendelkezést eközben az események miatt teljesíteni nem tudtam.
 - c) Körülbelül 1945. január elején Langsfeld polgári irodai főnök telefonon közvetítette Szálasi Ferenc NV rendelkezését, hogy hetenként részletes helyzetjelentés terjesztessék fel a BM részéről az ország közbiztonsági állapotáról. Ezt a helyzetjelentést hetenként a beérkezett jelentések alapján a közbiztonsági osztály állította össze, én írtam alá. Kapta: a NV és tudomásulvételre a csendőrség és a rendőrség felügyelője.
- 2) Vajna Gábor volt belügyminisztertől esetenként kaptam szóbeli rendelkezéseket. Ő neki és az általa szám szignált ügydarabokat átnéztem.

A hatásköröm alá tartozó ügyekben a rendelkezések az alsóbb szervekhez a közbiztonsági osztály és főként adminisztrációs ügyekben a csendőrségi és [rendőrségi] osztály³⁷ útján történt.

[...]

Beszámoló az 1943-as évről

1943. év húsvétja előtt kaptam meg a parancsot, hogy át leszek helyezve az eredetileg Székesfehérvár állomáshellyel felállítandó csendőrzászlóalj parancsnokául. Ezért rendeletre húsvét után családommal együtt Székesfehérvárra költöztem át, mert május 4-ével Jutasra³⁸ voltam vezényelve a kiképző kerettel, kb. 12 tiszttel és 47 tiszthelyettesrel az ottani honvéd tiszthelyettesképző iskolához átképzésre.

A jelzett időre be is vonultunk Jutasra és ott két hónapon át korszerű honvédségi átképzésben volt részünk. Ez az átképzés tisztán honvédségi jellegű volt. Július hónapban mindannyian szabadságot kaptunk és augusztus 9-én vonultunk be vala-

³⁶ Hódosy Pál (Lajoskomárom, 1895. július 27.–Oakland, 1976. november 13.) csendőr vezérőrnagy. Az első világháborúban honvédtisztként szolgált. 1921-ben került a Magyar Királyi Csendőrséghez. 1943. január 1-jétől a csendőrség szabályzatszerkesztő és tanulmányi bizottságának ideiglenes elnöke volt. 1944. június 1-jével nyugállományba helyezték. A nyilas hatalomátvétel után reaktiválták és kinevezték a Magyar Királyi Rendőrség országos felügyelőjévé. Amerikai hadifogságba került, ahonnan nem tért haza. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 138.

³⁷ A nyilas hatalomátvétel után a M. Kir. Belügyminisztériumot átszervezték, amely során drasztikusan csökkentették a szervezeti egységek számát. A folyamat részét képezte, hogy a korábban különálló rendőrségi (VI.) és csendőrségi szolgálati (XX.) osztályokat összevonták. Az így, rendőrségi és csendőrségi szolgálati osztály néven létrejött szerv a minisztérium 1945 januárjától életbe lépő szervezeti ábrájában a VI. számot kapta. MOL K-775. 1. csomó / 4. tétel, 5–9.

³⁸ ma: Veszprém-Jutas

mennyien Galántára. A laktanya és felszerelés rendbe hozása után augusztus 26-án vonult be a honvédség minden hadtestétől kb. 500 főnyi alsó éves honvéd legénység külön kiválogatás után. Ezekkel megkezdtek a kiképzést, hogy egységes irányú legyen, mert októberben az újoncok bevonulása volt várható.³⁹

A zászlóalj nem teljesített csendőri szolgálatot, tisztán csak katonai kiképzés folyt a Jutasra nyert átképzés és irányelvek szerint.

Kiemelhetőbb esemény volt 1943. október 3-ika, amikor is a zászlóalj saját keze munkájával épített és a laktanya előtti téren felállított hősi emlékmű leleplezési ünnepélye volt. Ezen megjelent Faragho altábornagy,⁴⁰ több magas rangú csendőrségi vezető.

Október 4-én vonultak be az újoncok és megkezdődött az újonckiképzés, amelyik esemény nélkül folyt tovább ez évben. A kiképzés katonai jellegű volt, de ellenben a jobboldali nevelésnél a magyar hősi szellem domborodott ki. Nem politizáltunk.

Beszámoló az 1944-es évről

1944. március 19-én Galántán a lakásomon betegen feküdtem, amikor is úgy ½ 3 óra tájban hajnalban segédtisztam, Szili István őrnagy,⁴¹ a galántai német pályaudvar parancsnokának a levelét hozta, melyben a német parancsnok közölte, hogy a németek megszállják Magyarországot és kért, hogy minden ellenállástól tartózkodjam, mert a megszállás a kormányzó tudtával történik, különben is felesleges minden ellenszegülés, mert Budapestre már beérkezett 300 német páncélos és az ország nagyobbik részében már bent vannak a német csapatok.

³⁹ A karhatalmi sorcsendőr-zászlóalj felállítását 1942-ben Galántán kezdték meg, azt követően, hogy a honvédelmi miniszter kiadta a karhatalmi szolgálatról szóló (115.645/eln. 20–1942. számú) utasítását. A miniszter ebben a honvédség fokozott harctevékenysége miatt számolt a hátország közbiztonságát súlyosabban veszélyeztető cselekményekkel (zavargások, lázongások, tüntetések), amelyek kezelésére a csendőrségnek fel kellett készülnie. A zászlóaljnak csak a tisztai állománya állt hivatásosokból, legénységét sorozták. Csak katonai szolgálatukat töltötték a csendőrségnél, és hagyományos rendvédelmi feladatokat (pl. járőrszolgálatot) nem kellett ellátniuk. A zászlóalj érintett volt az ún. csendőrpuccban is, amely során első ízben rendelték Budapestre. Az alakulatot – a karhatalmi feladatokhoz mérten – példásan felszerelték. 1944 decemberére hat századából három puskás, egy-egy kerékpáros, nehézfegyver- (aknavetőekkel, géppuskákkal és páncéltörő ágyúkkal) és könnyű harcokocsiszázad volt, kiegészítve egy híradó- és egy árkász-szakasszal. A páncélos század 12 Ansaldo kisharcokocsival, illetve egy szakasz Csaba típusú páncélgépkocsival volt felszerelve, amelyek ugyan a háború eme szakaszában már elavultnak számítottak, karhatalmi feladatokra kiválóan megfeleltek. A zászlóalj első parancsnoka Czigány József csendőr alezredes volt, majd őt Ládai csendőr alezredes követte. Később, Szálasi kormányzása idején, mindketten vezető szerepet vállaltak.

⁴⁰ Faragho Gábor (Kecskemét, 1890. február 16.–Kecskemét, 1953. december 22.) vezérezredes. 1940. július 1. és 1941. június 22. között, a Szovjetunió megtámadásáig moszkvai katonai attasé volt. 1942. november 15-től a Magyar Királyi Csendőrség, majd 1944. július 1-jétől egyben a rendőrség felügyelője. Vezetésével indult el 1944. szeptember 28-án Moszkvába a magyar fegyverszüneti delegáció. A sikertelen kiugrási kísérlet után a Moszkvai Magyar Bizottság tagja lett, majd visszatérve Magyarországra, 1944. december 22-től az Ideiglenes Nemzeti Kormány közellátásügyi tárcáját vezette. 1945. július 21-én megvált tisztségétől, később Kecskemét melletti tanyáján – egyben kijelölt kényszerlak helyén – visszavonultan élt. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 93–94.

⁴¹ Szili István (1903. május 20.–?) csendőr őrnagy. 1922. július 1-jétől szolgált a M. Kir. Csendőrségnél. 1942-ben a M. Kir. Nagyváradi Csendőriskola századparancsnokaként, majd 1943-ban a parancsnokságon – Ládai mellett – segédtsztként szolgált. Később – ugyancsak segédtsztként – a galántai karhatalmi zászlóaljhoz került, amelynek Ládai leváltása után, 1944 augusztusától parancsnoka volt.

Én azonnal felkeltem és segédtisztemmel együtt a laktanyába mentem, ahol azonnal csendes riadót rendeltem el, a laktanyát és környékét megszálltam.

A laktanyából telefonon felhívtam a budapesti lakásán Faragho altábornagyot és jelentettem neki értesüléseimet, egyúttal tájékoztattam a tett intézkedéseimről és kértem a magatartásomra parancsot. Azt válaszolta, hogy ő is tud valamit az eseményekről, azonban parancsot adni a magatartásra nézve nem tud, még neki is bővebben kell tájékozódnia, hívjam fel egy óra múlva újból. Még megjegyezte, hogy ha a németek odaérnek kerüljem a felesleges vérontást.

Ezután a tisztikart az irodámba rendeltem és tájékoztattam a helyzetről azzal, hogy akinek ellenkező véleménye van, az jelentse. Mindannyian egyetértettünk abban, hogy egy esetleges nagyobb német csapat érkezése esetén kilátástalan a kis erővel az elszigetelt ellenállás, és a felsőbb rendelkezés hiányában és tájékoztatlan-ságunkban ez nem is látszik ésszerűnek. A legnagyobb fegyelmezettségre intettem alárendeltjeimet és elrendeltem, hogy a továbbiakig mindenki a laktanyában beosztásában tartózkodjék. Mivel olyan hírek terjedtek el, hogy a szlovákok a zavaros helyzetet ki akarván használni, a határon át be akarnak ütni a 3 ½ km-re lévő szlovák határ mentén, tiszt vezette kerékpáros járőröket vezényeltem. A szándékom az volt, hogy minden szlovák próbálkozást már eleve elhárítok. Ilyen nem történt.

Közben sifírozott⁴² szöveggel rádióon jelentést tettem a belügyminisztériumnak is az eseményekről, a magatartásra nézve innen is parancsot kértem.

Ezután segédtisztemmel felkerestem a német pályaudvar parancsnokot és részletesebben tájékoztattam. Ő jelezte, hogy nem akarnak lefegyverezni, csupán biztonsági okokból szállnak meg. Ezúttal is kért a nyugodt magatartásra, amit én kilátásba helyeztem, ha nem lépnek fel ellenünk agresszíven. Ő ígérte, hogy felsőbb helyen kieszközli, hogy hozzánk lehetőleg ne is jöjjenek német csapatok. Ez sikerült is, mert lényegében a Csallóközben ekkor német csapatok nem is jártak.⁴³

Faragho altábornagyot újból felhívtam és akkor helyeselve eddigi intézkedéseimet, parancsot adott, hogy a németekkel szemben ellenállást ne fejtünk ki.

Délután folyamán a Belügyminisztériumból jött rendelkezés, amelynek lényege az volt, hogy a német csapatokkal szemben fellépni nem szabad, barátságos útbáigazítással kell őket ellátni, és amennyiben le akarnának fegyverezni, az erőszaknak engedni kell. Erre, mint már jeleztem, sor nem is került.

1944 júniusában felrendeltek a Belügyminisztériumba, ahol segédtisztemmel megjelenve Balázs-Piri ezredes⁴⁴ csendőrségi osztályvezető elnökségével egy értekezlet folyt le. Jelen voltak még a helyettese, Beöthy Kálmán ezredes,⁴⁵ Kiss alezre-

⁴² rejtjelezett

⁴³ Elképzelhetetlen, hogy a pályaudvar-parancsnok intézte el, hogy a Csallóközbe ne vonuljanak be német csapatok. Ennek egyszerűen az volt az oka, hogy Magyarország megszállása során a Budapest megszállását célzó műveletek nem érintették a térséget. A német tiszt, feltehetően a tervek ismeretében, egyszerűen „blöffölt”.

⁴⁴ Balázs-Piri Gyula (Szabadka, 1892. április 11.–Balatonlelle, 1972. augusztus 22.) csendőr ezredes. 1921. május 1-jétől szolgált a M. Kir. Csendőrségnél. 1942. augusztus 1-jétől a szombathelyi III. csendőrkerület parancsnoka volt, majd 1943-ban átvette a Belügyminisztérium XX. (csendőrségi szolgálati) osztályának vezetését. A nyilas hatalomátvétel után letartóztatták.

⁴⁵ Beöthy Kálmán (Nagyvárad, 1893. október 11.–?) csendőr ezredes. 1944-ben a Magyar Királyi Belügyminisztérium XX. (csendőrségi szolgálati) osztályának vezető helyettese. 1944. október 16. után kinevezték a VI. (csendőrségi szolgálati és rendőrségi) osztály vezetőjévé.

des,⁴⁶ Paksy-Kiss Tibor és Tölgyessy ezredes⁴⁷ – kerületi parancsnokok, Péterffy alezredes,⁴⁸ Czigány alezredes⁴⁹ és még több magas rangú csendőrtiszt, akikre már nem emlékszem. Ez alkalommal tájékoztattak, hogy a közeli napokban Budapestre lesz a zászlóalj felrendelve, mert a kormányzótól zászlót kapunk és ebből az alkalomból nagy csendőri és rendőri összpontosítás lesz, mert a kormányzó egyúttal megszemléli a csendőrség és a rendőrség csapatalakulatait.

Több, talán öt csendőrzászlóalj, a rendőrezred⁵⁰ fog kivonulni. Az egész erő parancsnoka vitéz Temesváry vezérőrnagy⁵¹ lesz. Írásos parancsot is kézbesítettek, amelyben el volt rendelve, hogy milyen felszerelést és ruházatot kell felhozni. Jelezték, hogy a szemle után majd más feladat is hárul ránk, de határozottan ezt nem mondták meg. Sőt titkolóztak, de emlékezetem szerint mégis kiszivárgott akkor-e vagy később annyi, hogy a zsidók Budapest és környéki összegyűjtésével kapcsolatban lesz feladatunk.⁵²

Rádió-parancsra június 25-én vasúti szállítással Budapestre rendelték és az irányításnál későbbi beérkezési idő miatt a József pályaudvaron igen erős bombatámadás ért, ahol 3 emberem elesett, 18 pedig megsebesült, az anyagok nagy része

⁴⁶ Kiss Jenő (Csenger, 1891. szeptember 16.–Miami, 1972. május 29.) csendőr ezredes. 1921-től szolgált a M. Kir. Csendőrségnél. 1942. október 15-től 1944 novemberéig a miskolci VII. csendőrkerület parancsnoka volt. Ld. bővebben: SZAKÁLY 2003. 178–179.

⁴⁷ Tölgyesy Győző (Egbe, 1890. szeptember 19.–Ottawa, 1954. február 4.) csendőr vezérőrnagy. 1940. november 23-tól a nyilas hatalomátvételig a kassai VIII. csendőrkerület parancsnoka volt. A budapesti zsidóság tervezett deportálása során az elővárosok kiürítési műveleteinek irányításáért felelt volna.

⁴⁸ Péterfy Jenő (Bánffyhunad, 1899. május 1.–Budapest, 1945. december 26.) csendőr alezredes. 1942-ben a M. Kir. Csendőrség felügyelőjének személyi segédtszjtje, 1943-ban a felügyelőség előadótszjtje volt. A nyilas hatalomátvétel, 1944. október 16. után kinevezték a kolozsvári IX. csendőrkerület parancsnokává, amelynek csaknem egésze akkor már szovjet megszállás alatt volt.

⁴⁹ Czigány József (Zalaegerszeg, 1894. április 3.–Vác, 1977. március 16.) csendőr ezredes. 1919-től szolgált a csendőrségnél, 1941-ben a III. csendőrkerület (3.) nyomozó alosztályának parancsnoka. 1941–1942-ben ideiglenes jelleggel a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának parancsnok-helyettese, 1943. február 1-jétől vezetője volt. 1944–1945-ben a szombathelyi III. csendőrkerület parancsnoka. A háború után 10 év börtönbüntetésre ítélték. 1956 áprilisában szabadult, 1959 júniusáig szigorú rendőrhatalom felügyelet alatt tartották (internálták).

⁵⁰ A galántai zászlóalj csapatzászlójának 1944. július 8-ára tervezett felszentesítésére az alakulaton kívül az ungvári és nagyvárad tanzászlóaljakat, valamint több kisebb tanszázadot – összesen kb. 3000 csendőrt – rendelték a fővárosba, amelyet a rendőrség karhatalmi ezrede (alárendeltségében két karhatalmi és két tanzászlóalj, valamint egy páncélos osztály) egészített ki.

⁵¹ Temesváry Endre (Marosvásárhely, 1891. január 19.–Strasbourg, 1964. július 20.) csendőr vezérőrnagy. 1921-től szolgált a M. Kir. Csendőrségnél. 1942. november 1-jével a testület felügyelője mellé osztották be. 1944 szeptemberétől a csendőr és rendőr karhatalom parancsnoka volt. Miután a nyilas puccs éjszakáján deklarálta, hogy a karhatalmi csendőrség hű a kormányzóhoz (ám a fegyverszünet sikere érdekében nem tett semmit), a németek rövid időre letartóztatják. A nyilasok – korábbi érdemeire tekintettel – 1944. október 18-án a M. Kir. Csendőrség felügyelőjévé nevezték ki. A háború után tíz év fegyházra ítélték.

⁵² Az ún. csendőrpuccs megítéléséről a mai napig megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint nem bizonyított, hogy a zászlóavatás és a budapesti zsidóság tervezett összegyűjtése között összefüggés lenne. Mások szerint a felrendelés oka éppen az volt, hogy a karhatalom megakadályozzon egy szélsőjobboldali hatalomátvételt. A Ládai által leírtak a szélesebb körben elfogadott nézetet – amely szerint a csendőröket az ünnepséggel leplezve rendelték a fővárosba a vidéki deportálások után megmaradt magyar zsidóság összegyűjtésére – erősítik, miközben a feljegyzés ezen részletei számos, eddig nem ismert mozzanatra világítanak rá. Vö. BRAHAM, 1997. 838–840., illetve SIPOS–RAVASZ, 1997. 69–70.

pedig odaveszett. Ez igen elkedvetlenített, úgyhogy kértem a légi veszélyre tekintettel az ünnepély elhalasztását, ami végül is így történt.⁵³

A zászlóaljat a zsidó összegyűjtésnél alkalmazták olyan feladattal, hogy a tulajdonképpeni közigazgatási Budapest és Nagybudapest határán a javadalmi őrházaknál tábori őrökkel le kellett zárni, hogy a zsidóknak az ide-oda való távozását megakadályozzuk. Ezt a szolgálatot naponta 2-2 század látta el olyan formában, hogy a feltartóztatott zsidókat gyűjteni kellett és hovatarozásuk eldöntése, illetőleg igazoltatás végett egy külön csendőri csoporthoz kellett előállítani.⁵⁴

Ezt a szolgálatot kb. július közepéig láttuk el.⁵⁵ A magam részéről ezt a szolgálatot nem tartottam a zászlóalj feladatának, mert a legénység erre nem volt kiképezve, és félttem, hogy egyrészt szabálytalanságok származnak, másrészt a legénységem ez ismeretlen feladat és kényes természetű feladatnak a szellemében meglazul. Ezért, mind a vezetéssel megbízott Paksy-Kiss és Tölgyesi ezredeseket, mind a belügyminisztériumi osztályvezetőt, Balázs-Piri ezredest többször is kértem, hogy a zászlóaljamat mentessék fel a nem neki való feladattól és rendeljenek vissza Galántára. Ugyancsak kértem Faragho altábornagyot is, akivel egy ízben a BM lépcsőházban találkozáskor kértem erre. Ígéretet kaptam, de arra hivatkozással, hogy kevés csendőri erő áll rendelkezésre, a kérelmem teljesítését elodázták. Ezek a kéréseim valóban őszinte jellegűek voltak, mert nem tartottam nekünk való feladatnak.

Július közepe táján meggyanúsítás érte a csendőrséget, hogy Baky⁵⁶ vezetésével puccsot akar a nyilasok mellett Budapesten csinálni és ebben nekem is vezető szerepet tulajdonítottak. Ez nem felel meg egyáltalán a tényeknek és én politikai csalafintaságnak tartom az egész híresztelést. Aki ismeri Baky és politikai társainak, és a nyilasoknak az akkori viszonyát az ilyenre nem is gondolhatott.⁵⁷

⁵³ Egyes nézetek szerint Horthy kormányzó – tartva a puccstól – saját elhatározásából, légiveszélyre való hivatkozással, illetve téves légiriadó elrendelésével mondta le a Hősök terére tervezett rendezvényt. Ezt azonban nemcsak a Láday által leírtak, hanem más források is árnyalják, tekintve, hogy a zászlószentelés előtt valóban súlyos bombatámadás érte a fővárost.

⁵⁴ Az egyik ilyen ellenőrzés során, június 30-án tartóztatták fel, majd deportálták Auschwitzba az akkor 14 éves Kertész Imre író. A 2002-ben irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett *Sorstalanság* című regényében az esemény visszaköszön. Nagy a valószínűsége, hogy az író feltartóztató csendőrök a galántai zászlóalj tagjai voltak.

⁵⁵ Horthy kormányzó – miután szándékát a június 26-i koronatanácson már körvonalazta – végül július 7-én hozta nyilvánosságra, hogy elrendelte a zsidóság Németországba szállításának leállítását. Az előző napokban már parancsot adott arra, hogy a hozzá hű, 1. páncélos hadosztály csapatai vonuljanak a fővárosba és működjenek közre az összevont csendőri erők kiszorításában.

⁵⁶ Baky László (Budapest, 1893. szeptember 13.–Budapest, 1946. március 29.) 1938-ig a magyar királyi csendőrségben szolgált, majd önként nyugállományba vonult, hogy politikai tevékenységet folytathasson. 1939-től országgyűlési képviselő. A Sztójay-kormány belügyminisztere, Jaross Andor állandó helyettese, a tárca államtitkára. Tisztségéből kifolyólag egyik megszervezője a magyarországi zsidóság deportálásának, egyúttal a végrehajtó testületek – a rendőr- és csendőr karhatalom – irányítója volt. A nyilas hatalomátvételt követően a Nemzetvezető Munkatörzsén belül a Nemzetbiztonsági Iroda vezetője lett. 1946. január 7-én a budapesti népbíróság háborús bűnösneként halálra ítélte, később kivégezték.

⁵⁷ Baky László 1940. szeptemberéig a gróf Pálffy Fidél vezette Egyesült Magyar Nemzetiszocialista Párt tagja volt. Tagságát megújította, amikor ez egyesült a Szálasi Ferenc vezette Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalommal, csakhamar azonban összekülönbözött a nyilasokkal és 1941. szeptember 18-án Pálffyval és Ruskay Jenővel karöltve újra megalakította a Magyar Nemzetiszocialista Pártot. Baky németbarát volt, a hungarizmust komolytalan ideológiának, Szálasi politikai kalandornak tartotta. Nem bizonyított, de valószínű, hogy a német Biztonsági Szolgálat (Sicherheitsdienst, SD) magyarországi ügy-

Faragho altábornagynak a hír, illetőleg gyanúsítás kirobbanása előtt is egy alkalommal jelentettem, hogy Vajnáól, akit párszor a lakásán felkerestem és akivel egy ízben a Várban [...] véletlenül találkoztam, hallottam, hogy ilyen gyanúsítás érte a nyilas pártot is, ami ellen épp tiltakozni ment a miniszterelnökségre.

Később Faragho altábornagy többször beszélt a tárgyban velem, és ő is lehetetlennek tartva e szerepünket, kilátásba helyezte, hogy ezért a meggyanúsításért mind a csendőrségnek, mind nekem elégtételt szerez. A vizsgálatot egyébként lefolytatták, úgy tartom, semleges eredménnyel, illetőleg a vádak nem nyertek beigazolást.

A zászlóaljjal Galántára visszakerültem, majd emlékezetem szerint augusztus 8-án partizán beütések miatt a zászlóaljjal vasúti szállítással berendelték Palánka és környékére a Duna mentén körülbelül 45 km-es határsávban határvédelemre. Itt a szegedi honvéd kerületi parancsnokságnak voltam alárendelve. Két hétig teljesítettünk itt határvédelmi szolgálatot, minden különösebb esemény nélkül.

Augusztus vége felé újból engem áthelyeztek, illetőleg vezényeltek a Szabályzatszerkesztő és Tanulmányi Bizottsághoz, ahol semmi tennivalóm sem akadt.

[...]

Október 15-ike a Meszes átjárókból való visszavonulás közben ért. A főszállás-mesteri törzs Szilágy[somlyóról]⁵⁸ áttelepülőben volt Ófehértóra. Miközben autóbaleset ért és ezért lemaradva csak az esti órákban értem Orendy ezredes társaságában Ófehértóra. Ott a segédtsízt, nevére már nem emlékszem, várt azzal, hogy azonnal jelentkezzünk Littomericzky ezredesnél, aki éppen tiszti gyűlést tartott. Ott értesültem a kormányzói fegyverletételi szóatról. Nagy megdöbbenést váltott ki mindnyájunkban, mert a magyar csapatok mindenütt erős német csapatokkal voltak megspékelve. A tiszti gyűlésen megkérdezés után minden tiszt oda nyilatkozott, hogy a harcot tovább kell folytatni, és nem is akarták hinni, hogy valóban kormányzói rendelkezés a fegyverletétel. Később a rádióban közölt vezérkari főnöki rendelet, hogy a harcot folytatni kell, ezt a feltevést megerősítette. Majd később hallottuk Szálasi hadparancsát ismételtén beolvasni, ami azt a hitet, hogy csak zavarkeltés volt az előbbi kormányzói szózat, megerősítette.

Mielőtt Budapestről a harctérre indultam volna, több ízben találkoztam Vajna Gáborral, aki tájékoztatott arról, hogy Szálásinak a kormányzóval való többszöri tárgyalásai és a német követnek a kibontakozásra irányuló tárgyalásai oda fognak vezetni, hogy a nyilaskeresztes párt is részt fog venni a kormányzatban. Erre az esetre pedig számít az én és Orendy támogatására olyan értelemben, hogy valamilyen beosztásba kerülünk őmellette. Vajna sohasem jelezte, hogy Belügyminiszter lesz, és hogy engem államtitkárnak szán maga mellé. Csupán arra utalt, hogy ha ő szerepet kap, akkor kér, hogy mellette dolgozzunk, mert őszinte jóbarátnak tart és szüksége van baráti megbízhatóságunkra és szaktudásunkra.

nőke volt, mivel rendszeresen jelentéseket küldött a magyar belpolitikai viszonyokról, sőt, egyes vélemények szerint, Baky listákat juttatott el a németekhez a megbízhatatlan magyar tisztviselőkről, amelyek segítségével a megszállás után a letartóztatásokat fogantatosíthatták. A nyilas hatalomátvétel után Szálasi egy jelképes, valóságos funkcióval, hatalommal nem rendelkező testület, a Nemzetbiztonsági Iroda vezetését bízta rá, és hogy maga mellett tudja, Baky volt az egyetlen, akit a nemzetvezető magával vitt 1945. évi februári országjárása során.

⁵⁸ ma: Șimleu Silvaniei, RO

Kimenetelünk napján nála ebédeltünk és ez alkalommal is jelezte ezt azzal, hogy ha a rádióban vagy egyébként tudomást szerzünk arról, hogy a nyilas párt is részt vesz a kormányzásban, jöjünk Budapestre, illetőleg intézkedni fog, hogy Budapestre jöjünk. Ez alkalommal tárgyaltunk még arról is, hogy a csendőr tisztikarban kik volnának azok a személyek, akik nyilas szempontból megbízhatóak. Emlékezetem szerint Tölgyesy vezérőrnagy, Hódosy ezredes, Abay alezredes,⁵⁹ Perlaky százados. És még egy pár olyan úrnak a nevééről volt szó, akikre már nem emlékezem. Beosztás tekintetében szó nem került, csupán Hódosy és Tölgyesy ezredesekről, előbbi a rendőrség parancsnokául, utóbbi a csendőrség parancsnokául jelentkeztetett.

Ófehértón október 15-én este, amikor Szálasi miniszterelnöki kinevezéséről értesültünk, jelentettem Littomicerzky vezérkari ezredesnek, hogy Budapestre kell Orendyvel együtt felutaznunk a Vajnával folytatott megbeszélésre utalva. Ő hozzájárulását adta, egyúttal jelezte, hogy éppen kapóra jön a szándékunk, mert amúgy is felrendelni akart Budapestre a helyzetről való tájékozódás, valamint a tisztai átjárók szemrevételezése végett, ugyanis abban az időben a szovjet hadsereg élpáncélosai már messze az oldalunkban és a hátunkban voltak. [Ezért] tudni kellett, hogy a tisztai átjárók közül melyek használhatók. Ófehértóról 16-án a délelőtti órákban indultunk Orendyvel és négy csendőrrel a rendelkezésünkre bocsátott Botond tehergépkocsin. Tudomásom szerint eközben már kijött a vezérkari főnökség, illetőleg a HM rendelkezése rádión és géptávíróon, mellyel minket Budapestre rendelték.

Budapestre október 16-án a kora délutáni órákban érkeztünk meg és Orendy lakására mentünk. Ott már várt Vajna telefon-rendelkezése, hogy megérkezésünk után azonnal jelentkezzünk nála a Belügyminisztériumban. Itt tudtuk meg, hogy Vajna belügyminiszter lett és röviden értesültünk az események lényegéről.

Vajnánál való jelentkezésünkkel jelezte, hogy engem államtitkárává fognak kinevezni, Orendyt egyelőre mellém osztja be, majd később intézkedik az ő szerepére nézve. El akartam magamtól háritani ezt a magas beosztást azzal, hogy ehhez nem értek és legszívesebben a zászlóaljamat venném át ismét, mire Vajna közölte, hogy szakmámban a közbiztonsági vonalon fogok dolgozni, így nyugodtan vállalhatom a megbízást, különben is hangsúlyt helyez rá, hogy mint megbízható jóbarátja mellette legyenek. Még tréfásan meg is jegyezte, hogy valahol billent, ha én mindenáron a zászlóaljhoz akarok kerülni.

Emlékezetem szerint a kinevezésem 20–21-én jelent meg.⁶⁰ Közben én Székesfehérvárra utaztam a családom meglátogatására, majd onnan visszatérve átvettem hivatalomat.

Vajna Gábortól kapott utasítás szerint feladatköröm a következő volt:

A BM Közbiztonsági és Állambiztonsági Főcsoportja⁶¹ tartozott felügyeleti hatásköröm alá. Így a csendőrség, a rendőrség, a Közbiztonsági osztály, illetőleg az

⁵⁹ Abay Kálmán (Pécs, 1899. január 4.–München, 1975. február 21.) csendőr alezredes. 1942–1944 között a Honvédelmi Minisztérium 20. (csendőrségi) osztályára beosztott előadótisztként teljesített szolgálatot.

⁶⁰ Ládai kinevezése 1944. október 19-i hatállyal, 21-én jelent meg a hivatalos közlönyben. BKHL 1944. évi 240. (október 21-i) szám. 1., valamint BK 1944. évi 45. (október 29-i) szám., 1619.

⁶¹ A M. Kir. Belügyminisztérium fennmaradt, 1945. januári felépítését tükröző ábrájában főcsoport szintű szervezeti egység(ek) nem szerepelt(ek). (Ez inkább a háború utáni minisztériumi szervezésre volt jellemző.) A tárcsa 1945. január 25-i szervezeti ábrája Ládayt *politikai* államtitkárnak tünteti fel, noha az államtitkári beosztások kategorizálására a Horthy-kori közigazgatási gyakorlatban nem volt

államvédelmi csoport, az idegenrendészet, a KEOKH⁶²-val és az útlevélosztály. Megbeszéltük folytatólagosan több ízben, hogy a csendőrség és a rendőrség át-szervezést igényel, az államvédelmi központot mint ilyent fel kell oszlatni és ennek folyományaként a közbiztonsági osztályt és egy központi nyomozószervet megszervezni mellette, mely később az N.SZ.K. nevet nyerte.

Emlékezetem szerint október 26-án Szálasi Ferenc a Belügyminisztériumot megsemlélte. Ez alkalommal az egybegyűlt tisztviselőkhöz beszédet intézett, majd Vajna belügyminiszter jelenlétében fogadta a belügyminisztérium magasabb (osztályvezetőtől felfelé) tisztviselőit. Ezúttal minden vezetőnek be kellett számolnia a munkaköréről és Szálasi Ferenc szóval mindenkinek a munkakörére nézve irányító rendelkezést adott.

Megjegyzem, hogy a hatalom átvételekor Szálasi Ferenc kiadott írásban egy, az állami igazgatás minden vonalára kiható munkatervezetet,⁶³ amelyben a belügyminisztériumra vonatkozóan többek között szerepelt a közbiztonsági szervek át-szervezése, az államvédelmi osztály átszervezése és a Nemzeti Számonkérő [sic!] Szervezet felállítása is. Szálasi Ferenc az én munkakörömet állítólag a csendőrség [helyesen: rendőrség] átszervezése tekintetében azt az előadásomat, hogy nagyör-sökkel szerveztessék át, jóváhagyta, hogy úgy kell átszervezni katonásítása mel-lett, hogy olyan viszony álljon fenn a fogalmazási szak és az őrszemélyzet között, mint kb. vármegyei közigazgatási szervek és a csendőrség között van.

Ez által szó került az Államvédelmi Központról is, mivel az honvédségi véle-mény szerint sem vált be, úgy szerveztessék át, hogy a közbiztonsági rész belügyi vonalon maradjon, a def.⁶⁴ vonatkozású részét vissza kell adni a honvédségnek. Emellett egy központi nyomozó szerv szerveztessék s ezúttal először az ő megha-tározásában hallottam a N.SZ.K. elnevezést. Ennek feladata lesz a nagyobb hatású államellenes bűncselekmények nyomozása katonai vonalon is, a közéleti tisztaság ellenőrzése és az állami funkcionáriusok által elkövetett bűncselekmények nyo-mozása.

Ez alapon adtam ki Vajnával való többszöri megbeszélés alapján a csendőrség és rendőrség, a közbiztonsági osztály és az N.SZ.K. megszervezésére vonatkozó részlet intézkedésemet. Ezek az intézkedések természetesen nem egyszeri, hanem

példa. Felügyelete alá VI. (csendőrségi szolgálati és rendőrségi) és a VII. (közbiztonsági és igazgató-si rendészeti) osztályok tartoztak.

⁶² Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) a külföldiek Magyarországon tartó-zkodása – lakhatása és kiutasítása – ügyében a belügyminiszter jogkörét gyakorolta. Az intézményt egy BM rendelettel, 1925. június 1-jével állították fel, Külföldieket Ellenőrző Hivatal (KEH) néven. A KEH még nem volt országos hatáskörű intézmény, az országos, központi szervezet felállítását az 1930. évi XXVIII. tck. rendelte el. A KEOKH 1931. február 1-jével kezdte meg működését. 1944 no- vemberében megszüntették, addig a Belügyminisztérium VII. (közbiztonsági és igazgatásrendésze-ti) osztályának d.) alosztályaként működött. Utolsó vezetője dr. Sándor Jenő minisztériumi osztály-tanácsos volt.

⁶³ Ládai valószínűleg a Szálasi-kormány első, 1944. október 17-i minisztertanácsán elfogadott (első) Országépítési Tervre utal, amely valamennyi tárca számára meghatározta, hogy 1945. január 1-jéig a „hungarista kibontakozás” érdekében mely feladatokat kell végrehajtania. A terv irreális célokat tű-zött ki, a kapcsolódó intézkedéseknek csak a töredékét tudták megkezdeni. 1945-ben – valószínű- leg a realitásokra figyelemmel – a kormány nem adott ki újabb Országépítési Tervet. *Összetartás*, 1944. évi (11. évf.) 239. (október 19-i) szám, 3–4.

⁶⁴ defenzív = elhárítási

folytatólagosan többszöri megbeszélések, a Honvédelmi Minisztériummal való tárgyalások eredményeként kerültek olyan stádiumba, hogy a tervezett elgondolások írásban kidolgoztassanak. Így az N.SZ.K. megszervezésére ez alkalommal Orendy ezredes kapott megbízást, a rendőrség átszervezésére már előbb Hódosy Pál ezredes kapott megbízást. E két rendelkezés minisztertanácsi határozat után láttott írásban is napvilágot.

Vajnával való tárgyalásaim alapján s az ő utasításainak megfelelően a Közbiztonsági osztály átszervezésére és a személyek kiválasztására is csak ezután történt meg. Eddig az osztályt, helyesebben az Államvédelmi Központot Kudar Lajos ezredes⁶⁵ vezette, ővele való tárgyalásaim során felvetődött Hajnácskőy László ezredes⁶⁶ neve, akire nézve Kudar azt javasolta, hogy szakképzettsége és vagy gyakorlati tudása következtében ő legyen az átszervezendő új Közbiztonsági osztály vezetője, és ő, Kudar mint helyettes vezető maradjon. Vajna döntése alapján így is történt, és így október végén vagy november elején rendeltetett föl Hajnácskőy Pécsről, ahol kerületi parancsnok volt, osztályvezetőül a BM-be.

A csendőrség átszervezése nem történt meg és írásos előkészületei sem fejeződtek be az összeomlásig, ugyanúgy a rendőrségé sem. A közbiztonsági osztály és az N.SZ.K. felállított részben, emlékezetem szerint november és december folyamán. Megjegyzem, hogy ebben az időben a hadműveletek mindinkább Budapest felé közeledtek, úgy, hogy [sic!] a hadvezetés mind több és több kívánsággal lépett fel a csendőrségnek általa való alkalmaztatása tekintetében. December elejére például a helyzet e tekintetben úgy állott, hogy az addig 15.000 főnyi csendőrségből már csak kb. 5000 fő állott a BM rendelkezése alatt. Sőt a rendőr ezredből is harcba vetettek egy zászlóaljat Budapest védő sávjában. Emiatt igen sok (...) és huzavona volt a BM és a HM között, sőt a németekkel szemben is, mert ezek is, ahol csak érték, rátették kezüket csendőr alakulatokra.

November közepén és végén a fővezérség megalakította a Táborig Biztonsági szervezetet,⁶⁷ melynek parancsnoka a Csendőrség és Rendőrség főfelügyelője, Finta altábornagy lett, és ez időben lett vagy még előbb az egész akkori ország had-

⁶⁵ Kudar Lajos (Vinga, 1895. november 19.–Budapest, 1945. február 11.) csendőr alezredes. Az első világháborúban szolgált az orosz és a román frontokon. Az összeomlás után egy ideig még a honvédségnél maradt, majd átkerült a csendőrséghez. 1942. július 12-től az Államvédelmi Központ (ÁVK) vezetőjének helyettese. Annak letartóztatása után – bár formailag Kuthy László volt a kijelölt parancsnok – gyakorlatilag ő irányította az ÁVK-t. Később bekapcsolódott a háborúból való kiválaszt sűrgető csoportok munkájába, kapcsolatban állt a Kiugrási Irodával és egyes ellenálló csoportokkal egyaránt. A nyilas hatalomátvétel után az ÁVK felszámolásáig a helyén maradt, hogy támogassa az ellenállást. Több száz letartóztatást akadályozott meg az iratok visszatartásával. 1944. december 5-én a nyilasok letartóztatták, majd átadták a német hatóságoknak. 1945. január 11-től a BM épületében tartották fogva. Közvetlenül a kitérés kísérlet előtt kivégezték.

⁶⁶ Hajnácskőy László (Budapest, 1895. június 9.–Budapest, 1947. február 24.) csendőr ezredes. 1921-ben végezte el a csendőrtiszti tanfolyamot, majd a szentendrei szárny parancsnoka lett. Nyomozó alosztályparancsnokként szolgált (1930–1935), majd a 2. vkf. osztály „Def.” alosztályához, később, 1942-ben az Államvédelmi Központhoz vezényelték. Rövid csendőrkerület parancsnokhelyettesi megbízatások után 1942. december 15-én a pécsi IV. csendőrkerület parancsnoka lett. 1944. október 27-én átvette a BM VII. (közbiztonsági- és igazgatásrendészeti) osztályának vezetését. 1946. február 15-én letartóztatták. A budapesti népbíróság 1946. november 22-én kötél általi halálra ítélte, majd kivégezték. Róla bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 121.

⁶⁷ A Táborig Biztonsági szervezetéhez és történetéhez ld. SZAKÁLY, 2000. 94–102.

műveleti terület,⁶⁸ amely felett bíraskodás és a végrehajtó közbiztonsági szolgálat tekintetében a Vezérkar Főnöke rendelkezett, így az alája rendelt Hadműveleti Területek Polgári Közigazgatásának Vezetője, Endre László⁶⁹ személyében. Őneki joga volt az állami és községi (megyei) közigazgatással szemben, valamint az összes közbiztonsági szervekkel közvetlenül intézkedni, tisztviselőket elmozdítani, kinevezni, áthelyezni, felfüggeszteni, vizsgálatot elrendelni és általában az egész belső biztonság tekintetében intézkedni. Erre vonatkozó minisztertanácsi rendelet és M.E. rendelet ebben az időben jelent meg.⁷⁰

A belügyminiszternek csak általános felügyeleti jogköre maradt meg, ami azt jelentette, hogy csupán általános természetű és nyilvántartási jellegű munkaköre maradt. Ez sok nehézséget okozott, mert a BM nem tudott Endre intézkedéseiről vagy csak késve, utólag és előfordultak olyan esetek, hogy például tisztviselőket felváltott, áthelyezett Endre és erről csak későn értesült utólag a BM. Elrendelt le-tartóztatásokat, razziákat és egyéb gyakorlati végrehajtó jellegű közigazgatási és rendészeti intézkedéseket, amelyeket a BM csak egyszerűen tudomásul vett utólag és késve. A késedelmet fokozták az akkor már rosszul működő hírszolgálat és az összeköttetési nehézségek.

November végén v. december elején indította meg az N.SZ.K. katonai nyomozó alosztálya, azt hiszem, Radó százados vezetésével saját kezdeményezésből a Kiss-féle partizán szervezkedés⁷¹ ügyében a nyomozást. Erről Orendy és Radó referációjából szereztem tudomást, hogy több egyént Kiss nyugállományú altábornagyot, Tartsay vezérkari századost, egy fűzfői (...) ⁷² és másokat őrizetbe vettek, súlyos gyanú okok miatt folyik a nyomozás. A Vezérkari Főnökség és a hadvezetés tartott egy nagyobb szabású partizán felkeléstől, ezért razziának elrendelését sürgette a Belügyminisztériumnál. E razziát el is rendeltem, melynek során emlékeztem szerint Budapesten 100-200 ember, a később vidéken is megtartott hasonló, preventio jellegű razzia eredményére már nem emlékszem. Ezek Komáromba in-

⁶⁸ A német szárazföldi haderő főparancsnoksága 1944. szeptember 25-én, majd a Honvéd Vezérkar október 30-án nyilvánította Magyarországot egészét hadműveleti területté.

⁶⁹ Endre László (Abony, 1895. január 1.–Budapest, 1946. március 29.). 1919-től a gödöllői járás szolgabírája, 1923-tól főszolgabírája, közben több fajvédő egyesületben vezető pozíciót töltött be. Alapítója a szélsőjobboldali Fajvédő Szocialista Pártnak, amely később beolvad a Szálasi Ferencsel 1937. augusztus 1-jén közösen létrehozott Magyar Nemzetiszocialista Pártba. Amikor 1938-ban Pest vármegye alispánjává választották, visszavonult a nyílt politikai tevékenységtől. A német megszállást követően, 1944. március 23-tól a Belügyminisztérium államtitkára. E minőségében egyik szervezője a magyarországi zsidók deportálásának. 1944. október 29-én Endre a hadműveleti területek magyar királyi polgári kormánybiztosa lett. Az első kiadott háborús bűnösök között érkezett vissza Magyarországra, 1945. október 3-án, majd 1946. január 7-én a budapesti népbíróság – Baky Lászlóval és Jaross Andorral együtt – halálra ítélte, kivégezték.

⁷⁰ A Szálasi-kormány a különleges közigazgatási szabályok hatályát 1944. október 25-én, a 3.770/1944. M. E. sz. rendelettel terjesztette ki az egész országra. Ld. BKHL 1944. október 29-i (247.) szám. 1.

⁷¹ Kiss János altábornagy vezette „szervezkedésről” bővebben ld. DOMOKOS, 1974., KÓVÁGÓ, 1994., Kiss, 1974., valamint KÁLLAI–PINTÉR–SIPOS, 1984.

⁷² Kiegészítés: mérnököt. Makay Miklós (Lugos, 1900. augusztus 30.–Los Altos, 1978. február 6.) vegyész-mérnök, a Nitrokémia Ipartelepek igazgatója. 1944-ben aktívan bekapcsolódik a németekkel és a nyilasokkal szembehelyezkedő, ellenálló csoportok tevékenységébe. Miután a Nemzeti Számonkérés szervezete csendőrei letartóztatták, Sopronkőhidára került. A fegyintézet 1945. március 29-i kiürítése során sikerült megszöknie. A háború után az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője lett. 1946 márciusában emigrált. Brazíliában telepedett le, majd 1974-ben átköltözött az Amerikai Egyesült Államokba.

ternáltattak, majd a belügyminiszter rendeletére egy külön bizottság a helyszínen kivizsgálta ügyüket és részben elbocsátották őket, részben – erre biztosan nem emlékszem – később a németek munkára átvették őket.

Ebben az időben Budapesten talán két ízben, majd később Sárváron, Szombathelyen és Sopronban kéthetenként úgynevezett közbiztonsági értekezlet tartott a belügyminiszter rendeletére. Ezek az értekezleteken megjelentek a fontosabb belügyi osztályok vezetői, magasabb tisztviselői, a csendőrség és a rendőrség magasabb parancsnokai, a zsidó ügyek intézésével megbízott Toldi Árpád,⁷³ Fenyvesy László alezredes,⁷⁴ és Solymossy rendőr főtanácsos, a Kiürítési ügyeket intéző BM XXI. osztály [helyesen: X. (ki- és visszatelepítési) osztály] vezetője, Markóczy János altábornagy,⁷⁵ sőt más miniszterek és minisztériumi főtisztviselők és a főispánok. Ezek az értekezleteken számoltak be a tett fontosabb intézkedésekről. Itt szóba jöttek a rendészettel, a közlekedéssel, a közigazgatással, a háború menetével, a közegészségüggyel, a közben időlegesen visszatért területek megsegítésével, a kiürítéssel, a honvédelmi szolgáltatásokkal, a földek megművelésével kapcsolatos ügyek. Ezek során nehézségek, szabálytalanságok, visszaélések, ezek orvoslására tett intézkedések és általában a belügyi igazgatás hatáskörébe, de ezen kívül is az igazgatást érintő egyéb ügyek.

December közepe táján járt Vajna belügyminiszter Németországban, mert a személyi kiürítés vezetésével ezt megelőzően a minisztertanács őt bízta meg.⁷⁶ Németországból való visszatérése után, a belügyminiszter legfontosabb munka tennivalója a kiürítés előkészítése és végrehajtása lett. A közbiztonsági értekezleteken is legtöbbször erről volt szó.

1944. november végén, de inkább december elején a Nemzetvezető addig a Kovarcz-féle minisztériumhoz [pontosan: tárca nélküli miniszter a nemzet totális mozgósításával és harcba állításával megbízva] tartozó Fegyveres Nemzetszolgálata-

⁷³ Toldi Árpád (? , 1898. január 2.–?) nyugállományú csendőr ezredes. Fejér vármegye főispánja volt. 1944-ig a M. Kir. Belügyminisztérium XX. (csendőrségi szolgálati) osztályának előadótisztjeként teljesített szolgálatot, majd – mivel állami szolgálatba lépett – hivatásos jogviszonyát megszüntették. A nyilas hatalomátvétel után az elkobzott zsidó vagyon kezeléséért felelt. 1944. november 3-tól a BM alárendeltségében működő Zsidó Javakat Kezelő Kormánybiztosságot irányította, amelyet 1945 elején, XI. (zsidóügyi) osztály néven betagoltak a minisztériumba.

⁷⁴ Fenyvesy László nevű személy a honvédség és a csendőrség 1944 tavaszáig vezetett rangsorolásában (sematizmus) nem szerepel.

⁷⁵ Markóczy János (Nagyszében, 1890. március 17.–Zürich, 1956. március 26.) altábornagy. Az első világháború után a Honvédség különböző csapatainál teljesít parancsnoki beosztásokat. 1944. október 1-jétől gyalogsági felügyelő, majd a nyilas hatalomátvétel után kinevezték a VII. hadtest parancsnokává. November 15-től ismét gyalogsági felügyelő volt. 1945. január 8-án a belügyminiszter rendelkezésére bocsátották és kinevezték a BM X. (ki- és visszatelepítési) osztályának vezetőjévé. A háború után amerikai hadifogságba került. Nem tért haza, Svájcban az Oerlikon gyár katonai tanácsadója volt. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 218.

⁷⁶ Vajna Gábor belügyminiszter 1944. december 10–12. között tárgyalt Németországban, de akkor még csak a minisztérium és a rendvédelmi szervek kitelepítése tárgyában, saját tárcáját érintően folytatott egyeztetéseket. A belügyminisztérium 1945. január 8-án, a kiürítési kormánybiztosság megszüntetése és Farkas Ferenc vezérőrnagy, kormánybiztos felmentése után vált a Németországba való kitelepülés legfelsőbb szintű irányító szervévé. A végrehajtásra létrehozott szervezeti egység elnevezése – ki- és visszatelepítési osztály – hűen tükrözi, hogy a nyilasok a birodalmi területekre való visszahúzódot csak átmeneti állapotnak tekintették, és miután a német csapatok „felszabadítják” az országot, a közigazgatási szervek vissza tudnak térni.

tot a belügyminiszter hatásköre alá utalta. Így került ez a szerv az én felügyeleti jogköröm alá. Mivel a tájékozódásom után azt láttam, hogy ez a szerv így, ahogy van, annak a feladatnak, amire az NV rendelte, hogy afféle segédrendőrség legyen, nem felel meg, mert belső összetétele, a vezetők szakképzettségének hiánya, a laza fegyelem miatt őket alaposan össze kell szedni, megszervezni, kiképezni, ezért javasoltam Vajna belügyminiszternek, hogy csendőrtisztek és tiszthelyettesek osztassanak be a kiképzés vezetésére. Ezért Vajna hozzájárulásával egy értekezletet hívtam össze, ahol megbeszéltük ezt a kérdést. Jelen voltak rajtam kívül Temesváry vezérőrnagy, mint a csendőrség felügyelője, a BM csendőrségi osztályvezetője, Beóthy ezredes, a HM csendőrségi osztályvezetője, Szilasy ezredes,⁷⁷ Návay Imre az F.N.SZ. parancsnoka⁷⁸ és helyettese, Homonnay Márton.⁷⁹ Ezen az értekezleten eldöntötték, hogy 8 csendőrtiszt, 80 csendőr tiszthelyettes osztassék be a kiképzés vezetésére és a F.N.SZ. szolgálati tennivalókat megfelelő kiképzésükig és átszervezésükig közbiztonsági szolgálatot ne teljesítsen.

Az F.N.SZ. december 24–25-én Budapestről való kijövetelekor nagy részben felmorzsolódott az oroszokkal való harcban. Egy részüket, kb. 1000 fiatalat már jóval előbb, még december elején Szentendre szigetén a honvédség, honvédségi vezetés mellett harcba vetette. Az F.N.SZ.-nek Budapestről való kijövetelekor nézeteltérései támadtak az oda beosztott Perlaky csendőr ezredessel, majd a többi csendőrtiszttel is, ezeknek panaszából, valamint más oldalról jött panaszokból azt láttam, hogy több szabálytalanság terheli őket, sőt fosztogatási vádak voltak ellenük, ezért javasoltam Vajna belügyminiszternek, ő pedig Szálasi Ferencnek, hogy vizsgálat indíttassék ellenük. Szálasi Ferenc el is rendelte a vizsgálatot és működésüket felfüggesztette. A vizsgálattal Orendy ezredet bízták meg, aki azt lefolytatta és a jelentéseket közvetlenül a NV-nek tette meg, mert a NV a döntést magának tartotta fenn. Döntés a kiürítésig nem történt.

Még december közepén Vajnának Németországból való visszatérése után azonnal rendeletet kaptam tőle, hogy a németországi kiürítéssel kapcsolatosan a kitelepüléshez kiutalt négy Gau-ba⁸⁰ szervezzék csendőr és rendőr kerületeket, hogy ezek intézzék kint Németországban a magyarok ügyeit, nem pedig közvetlenül a német közbiztonsági szervek. Többszöri megbeszélés történt Vajna vezetésével ebben az ügyben és ennek eredményeként megszerveztetett a négy csendőrkerület és

⁷⁷ Szilasy László (Szekszárd, 1894. szeptember 24.–?) csendőr alezredes. 1944–1945-ben a Honvédelmi Minisztérium 20. (csendőrségi) osztályát vezette.

⁷⁸ Návay Imre (?–?) földbirtokos, 1944-ben a magyar 2. hadsereg területén hadműveleti kormánybiztos volt. A nyilas hatalomátvétel után megbízták a Fegyveres Nemzetszolgálat vezetésével. Az FNSZ túlkapásait még a nyilas vezetés is megelégelte, ezért a testületet 1945 januárjában feloszlatták.

⁷⁹ Homonnay Márton (Budapest, 1906. február 2.–Buenos Aires, 1969. október 15.) vízilabdázó, az 1932-ben Los Angelesben, majd 1936-ban Berlinben olimpiai aranyérmet nyert csapat tagja. 1944. október 16-tól a testület felszámolásáig a Fegyveres Nemzetszolgálat helyettes vezetője (vezérkari főnöke) volt. A háború után Németországban maradt, majd Argentínába emigrált.

⁸⁰ Gau = a Harmadik Birodalom legfelsőbb szintű közigazgatási egysége. A belügyminiszter 1945. január 2-án tette közzé a magyarok számára kijelölt felvevő területeket, amelyek a felső Duna-szakasz (Linz), Alsó-Szilézia (Breslau), Szászország (Drezda) és Bayreuth (Bayreuth) voltak. Az elképzelések szerint a kijelölt területeken a magyar lakosságot zártan, saját iskolákkal, közigazgatással és egészségügyi intézményekkel együtt kellett volna elhelyezni. Vajna ennek megfelelően adott utasítást a Magyar Királyi Rendőrség – és vélhetően (bár erről nem maradt fenn irat) – a csendőrség számára is a németországi rendőr, illetve csendőrkerületek felállítására.

egy 5. Berlin székhellyel a magyarok nyilvántartásának vezetése végett, ezek januárban ki is települtek Németországba. Az egésznek parancsnoka Berlin székhellyel Tölgyessy vezérőrnagy lett.

Külön rész [1.]⁸¹

Az N.SZ.K. a már leírt okok miatt és módozatok mellett került megszervezésre. Az általános irányelveket Szálasi Ferenc, illetőleg Vajna adták meg, s többszöri megbeszélésen, amelyeken Orendy és én is jelen voltam, alakultak ki azok az irányok, melyek szerint megszerveződött. Az volt a cél, hogy a Belügyminisztériumban az Államvédelmi Központ alatt működött nyomozószerv helyett, mivel az nem vált be, egy a BM alá tartozó központi nyomozó szerv létesíttessék, melynek feladata kb. az lesz, mint volt a belügyi nyomozóknak. Így feladata lett az állam elleni bűncselekmények, nevezetesen szabotázsok és más állam elleni bűncselekmények, a közhivatalnokok által elkövetett bűncselekmények és a katonák által elkövetett ilyen természetű bűncselekmények központi, az egész országra kiterjedő nyomozása, de csak a nagy jelentőségű ilyen esetek nyomozása.

Az N.SZ.K. csendőr és rendőr személyzetből alakult. Négy nyomozó alosztálya, egy felderítő csoportja, hírcsoportja és karhatalmi százada alakult a hónapok folyamán. Azt hiszem, a tervezettek szerint teljesen egyáltalán nem alakult meg. Működött a négy nyomozó alosztálya, a karhatalmi százada, a felderítő csoportja csak részben, ami később meg is szűnt és részben a hírcsoportja is működött.

A nyomozó alosztályok szakmánként alakultak. Így volt katona, szabotázs és ipari, valamint általános államvédelmi nyomozó alosztálya. Mindegyik alosztály élén egy-egy cső. százados állott, egy-két tiszt beosztottal és több nyomozó.

A felderítő csoportja a nyilaskeresztes pártból kiszemelt felderítőkből alakult meg részben. Ennek az lett volna a feladata, hogy olyan besúgó-féle szervezet legyen. Mivel azonban a felderítők minduntalan túllépve feladatkörüket, maguk is nyomozni próbáltak s így visszaélések és szabálytalanságok fordultak elő, mint például jogtalan őrizetbe vételek, szabálytalan nyomozások. Orendy előzetes jelentéstétel után ezt a csoportot teljesen fel is oszlatta úgy február elején.

A hírcsoport rádiós és lehallgató szakmákból és szervekből állott. Feladata volt az idegen államok és a belső rádió-adások figyelemmel kísérése és a telefonok lehallgatása egyes esetekben.

A karhatalmi század egyenruházott csendőrökből állott, és rendeltetése az volt, hogy nagyobb nyomozások esetében a szükséges karhatalmat szolgáltatassa, pld. nagyobb lefogásoknál, razziáknál, foglyok őrzésénél stb.

Az N.SZ.K.-t részleteiben Orendy ezredes szervezte meg és ő is volt a parancsnoka. A parancsnokság törzse helyettesből, megfelelő irodaszemélyzetből állott. Be volt osztva még az anyagi ügyek intézésére egy gazdasági hivatal is.

Orendy az N.SZ.K. megszervezésére október végén kapott megbízást és ez Vajna, Orendy és köztem több ízben folytatott megbeszélés alapján történt.

⁸¹ A következőkben Ládai különálló beszámolókat készített a Nemzeti Számonkérés Szervezetéről, a Fegyveres Nemzetszolgálatról, a Kiss-féle nyomozásról, valamint Feketehalmy-Czeydner feketelistájáról. Az egyes beszámolók témáját a kihallgatók az első lap bal felső sarkára írták rá, amelyeket Ládai sorra kipipált, ahogy az állambiztonságiak által felvetett témákra reflektált.

Az N.SZ.K. közvetlenül a BM alá tartozott és az én felügyeleti jogköröm alá utaltatott. Szolgálatát a Csendőrségi Szervezeti és Szolgálati Utasítás (SZUT) határozványai szerint kellett, hogy ellássa. Személyzete állományilag a BM közbiztonsági osztályához tartozott és fegyelmileg a Csendőrség Felügyelőjén keresztül, a Csendőrség és a Rendőrség Főfelügyelőjének, illetőleg legfelsőbb fokban a Honvédelmi Miniszternek volt alárendelve, úgy mint a többi csendőr alakulat. Tagjai tehát honvéd bíraskodás és fegyelmi szabályok alatt állottak.

Az N.SZ.K. létesítésére minisztertanácsi határozat alapján M. E.-i rendelet intézkedett.

Orendy a szervezést október végén kezdte meg. Úgy emlékszem, hogy első alakulatai november elején állottak fel.

Első nagyobb szabású nyomozásuk Budapesten december elején a Kiss altábornagy és társai által szervezett partizánmozgalom felderítése volt.⁸² Ezt, hogy milyen alapon indították el, határozottan nem emlékszem, mert az esetükről már csak akkor nyertem Radó és Orendy referádáiból értesülést, amikor a nyomozás már tényeket, azaz lefogásokat produkált. A referádákból emlékezetem szerint az tűnt ki, hogy Kiss altábornagy és társai szervezkedésének nyomára a Budapest keleti részén harcban álló tüzérek között bukkantak a nyomozók, de, hogy milyen úton, vagy kinek a feljelentésére, azt nem tudom.⁸³ Lényege emlékezetem szerint az volt e cselekményeknek, hogy a katonai ellenállást egyes tüzérütegeknek hátulról való megtámadásával és kézbevitelével, valamint a dunai hidaknak elfoglalásával akarták kikapcsolni, s ezzel az oroszoknak Budapestre az utat megnyitni.

A lefogások, közelebbről Tartsay volt vezérkari százados lefogása alakulatával, amint azt nekem jelentették egy, a szervezésben részt vevő hadnagy és egy nyomozó is megsebesült az akkor ott kialakult lövöldözés során. Ezt Radó százados jelentette, aki a nyomozást irányította.

Azt hiszem, Nagy Zsombor százados,⁸⁴ aki az N.SZ.K. karhatalmi századának volt parancsnoka és később a Budapestről való kitöréskor elesett, e nyomozások későbbi stádiumában egy este megjelent nálam a Belügyminisztériumban és kar-

⁸² Kiss János altábornagyot és a köré csoportosuló tiszteket nem decemberben, hanem Tartsay Vilmos bérelt lakásán (Budapest, VI. ker. Andrássy út 29.), 1944. november 22-én tartóztatták le a Nemzeti Számonkérés szervezete nyomozói. Láday vélhetően az ítélethirdetésre (december 7.), illetőleg Kiss János, Tartsay Vilmos és Nagy Jenő halálos ítéleteinek végrehajtására gondolt (december 8.).

⁸³ Láday itt – hogy leplezze a forrást – valószínűleg nem mond igazat, beosztásából és Orendyvel, az NSZK vezetőjével való szoros kapcsolatából adódóan ismernie kellett a besúgó Mikulich Tibor százados személyét. Az NSZK nyomozóinak nemcsak a találkozó helyszínét, de a bejutáshoz szükséges jelszót (mozijegy) is megsűgta. Ezután a csendőryomozóknak nem kellett komolyabb erőfeszítést tenniük az érintettek letartóztatására. Láday hiába próbálta leplezni személyét, a háború utáni állambiztonsági szervek hamar Mikulich nyomára akadtak. A háborús és népellenes ügyek 1956 utáni felülvizsgálata, illetve az újabb nyomozások során kikérték a Román Népköztársaságtól, majd a Budapesti Katonai Bíróság a Karabélyos Imre és társai ügy II. rendű vádlottjaként, 1959. július 22-én halálra ítélte, később kivégezték.

⁸⁴ Nagy Lajos Zsombor (?), 1917. szeptember 9.–Budapest, 1945. február 11.) csendőr főhadnagy. 1942. június 18-tól szolgált a Magyar Királyi Csendőrségnél. 1943-ban a csendőrség közlekedési és híradó osztályparancsnokság (Budapest) műszaki alosztályának parancsnok-helyettese volt. A nyilas hatalomátvétel után az NSZK állományába került, ahol a karhatalmi század parancsnokává nevezték ki. Budapest bekerítése után a városban maradt, az ottani NSZK-különítmény karhatalmi egységét vezette. A kitörési kísérlet során elesett.

hatalmat kért, mert amint jelentette, Budán, valahol a Rózsadomb környékén egy nagyobb szabású alagútfélében partizán rejtékhelyre bukkantak. Kellő karhatalom a rendelkezésükre nem áll, a sürgősségre tekintettel ezért fordul hozzám és közvetlenül kérte egy szakasz karhatalomnak a kirendelését. Én az éppen kéznél volt, s a Nádor laktanyában elhelyezett galántai zászlóalj kerékpáros századától egy szakaszt rendeltem ki és Nagy százados alá utaltam a megtartandó razziához. Úgy emlékszem, hogy a szakasz parancsnoka Ághy Zoltán hadnagy⁸⁵ volt.

A később kapott jelentés szerint a razzia lényegében eredménytelen volt, s a sötétségben vaklárma keletkezett, amikor is a közelben volt nyilas párthelységből kijött fegyveres nyilas a felvonuló karhatalomra lőtt, mire azok a tüzet viszonozták és úgy tudom, a nyilast súlyosan megsebesítették. Úgy tudom, Budapesten a N.SZ.K. egyéb nagyobb szabású nyomozást nem is teljesített.

Budapestnek a szovjet csapatok által december 24-én hirtelen és meglepetés-szerűen történt körülvétele alkalmával az N.SZ.K.-ból is több csoport maradt a városban. Így nyomozók és karhatalmi részek is, Nagy Zsombor és Csergő Endre százados⁸⁶ parancsnoksága alatt, úgy tudom, csak az önként vállalkozók. Ezek később a budapesti védelmi harcokban vettek részt. Maradványai felmorzsolódtak.

Az N.SZ.K.-nak Budapestről kijött részei a Dunántúlon, és pedig a parancsnokság és a Gazdasági Hivatal Sárváron, egy alosztály Győrben, egy másik Sopronban és egy alosztály, a Radóé Szombathely és Sárvár között egy puszta, aminek a nevére már nem emlékszem, helyeztetett el.

Dunántúli működésük alatt emlékezetem szerint nagyobb szabású nyomozásuk nem volt. Radó százados alosztálya nyomozást folytatott, ha jól tudom, egy Horváth nevű honvéd alezredes ellen, aki a HM-be volt beosztva és állítólag az oroszokhoz akart átszökni. E nyomozásról úgy szereztem tudomást, hogy a HM Radó és Matornyai (?) századosokat kihallgatásra magához rendelte, mert az ő tudta nélkül emelték ki egyik éjjel a HM-ből az említett alezredest és a nyomozás során gorombán bántak az alezredessel. Ezért honvéd ügyészi vizsgálatot is elrendelt a nevezettek ellen a HM. Erről a két százados későbbi [beszámolójából] értesültem.

A NV rendeletére Orendynek kivizsgálást és nyomozást kellett folytatnia az F.N.SZ. ellen különböző visszaélések és szabálytalanságok miatt. Ezt más helyen írom le.

Ugyancsak Szálasi rendeletére, amit nekem Vajna közvetített és én az iratok azonnali átolvasása mellett, anélkül, hogy azok elolvasására időm lett volna, elrendeltem Radónak, név szerint már nem emlékszem, egyes pápai nyilasok elleni nyomozást. Ennek lényegét, sem eredményét nem tudom, mert Radó jelentését nem rajtam keresztül tette.

⁸⁵ Ághy Zoltán (? , 1921. augusztus 6.–?) csendőr hadnagy. 1943. augusztus 20-tól teljesített szolgálatot a Magyar Királyi Csendőrségnél.

⁸⁶ Csergő Endre (? , 1914. december 4.–?) csendőr százados. 1941. június 23-tól teljesített próbaszolgálatot, majd kinevezték a budapesti I. csendőrkerület gödöllői szárnyának helyettes parancsnokává. A hungarista hatalomátvétel után az NSZK-hoz került, amelynek c) (ipari- és gazdasági) alosztályát vezette. A főváros bekerítésekor Budapesten maradt. 1945. január 5-én átvette az NSZK Budapesten bekerített különítményének vezetését. A kitorés előtt része volt a Várban fogva tartott személyek törvénytelen kivégzésében. A Bácskában 1942 januárjában elkövetett háborús bűncselekményei miatt Jugoszlávia kikérte Magyarországtól, majd ottani perét követően Nyugat-Németországba került. 1960 novemberében, távollétében a magyar katonai igazságszolgáltatási szervek halálra ítélték.

Körülbelül március elején Szálasi Ferenc rendeletére, amit Vajna közvetített közvetlenül Orendynek, el kellett fogni Görgey Vince író.⁸⁷ Később Orendy röviden közölte velem, hogy Ruszkayval,⁸⁸ aki Németországban volt ez időben, állott kapcsolatban és erősen a németek mellett a Szálasi-kormány és a honvédség ellen dolgozott, ezért kellett letartóztatnia. Az ügy későbbi fejleményeiről a közben jött események miatt nem értesültem.

Egy alkalommal, azt hiszem, január hónapban jelentette Orendy, hogy a szombathelyi főispán⁸⁹ és az ottani N.S.Z.K. felderítők között nagyobb ellentét alakult ki és egymást kölcsönösen lefogják. Ezt az ügyet intézte még, s ekkor látta, hogy a nyilas felderítő szerv beállítása nem vált be, ezért határozta el feloszlátásukat, amiről jelentést téve én hozzájárultam.

Egyébként még Orendy nyomozást vezetett a zalaegerszegi főispán⁹⁰ ellen Vajna miniszter rendeletére megindított vizsgálatnál is, amelyet Palásthy államtitkár⁹¹ vezetett. Ebbe én nem folytam bele.

Jelen voltam, amikor Kapuváron Vajna miniszter, egyik főispán, azt hiszem az egyik felvidéki volt, nevére nem emlékszem, lopás gyanúja miatt Radó századosnak elrendelte a nyomozást és azonnali őrizetbe vételét. Az ügy fejleményeiről nem tudok, mert nem folytam bele az ügybe.

Tudom Orendytől, de a hetenként tett helyzetjelentéseiből, amiket olvastam, hogy munkájuk legnagyobb részét ebben az időben nyilas párti emberek visszaéléseinek nyomozásával töltötték ki. Ezek az akkori események közepette nem voltak olyan jelentőségűek, ezért nem emlékszem.

⁸⁷ Görgey Vince (Budapest, 1914. augusztus 25.–Budapest, 1948. augusztus 23.). A keleti fronton önkéntesként szolgált, megsebesült. 1942. augusztus 1-jén hadirokkantként nyugállományba helyezték. Ezután publikációs tevékenységbe kezdett, amelyben a németek fölényéről szónokolt, a háborús részvétel fokozására agitált. 1944-ben jelentkezett az SS-hez, haditudósító tiszt lett. 1944. december 9-én az SS 25. „Hunyadi” fegyveres-gránátos hadosztályához került, ahol a világnézeti nevelésért felelős (VI.) vezérkari tiszt lett. Hamarosan összekülönbözött parancsnokával, emiatt 1945 januárjában elbocsátották a Waffen-SS kötelékéből, de megszökött. Márciusban végül a nyilasok fogták el. Egy ideig Sopronkőhidán raboskodott, majd Mauthausenbe akarták szállítani, de ismét megszökött. Bujkálás közben az amerikaiak fogták el. Kiadását követően 1946. június 5-én golyó általi halálra ítélték és kivégezték.

⁸⁸ Ruszkay Jenő (Budapest, 1887. január 1.–Budapest, 1946. június 22.) címzetes vezérezredes. Politikai tevékenysége miatt távozni kénytelen a honvédség kötelékéből, felmentették, majd 1940. május 1-jével nyugállományba helyezték, november 14-én lemondott rendfokozatáról. 1940 júliusában átvette a Magyar Nemzetiszocialista Párt vezetését, majd szeptemberben egyesítve a jobboldali pártokat közreműködött a Nyilaskeresztes Párt létrehozásában. Egyes adatok szerint az SS Biztonsági Szolgálatának informátora volt. A német megszállást követően a Honvéd Vezérkar főnökének jelölték. 1944 őszén Szálasi Veesenmayernak átadott előzetes kormánylistája szerint Ruszkay lett volna a Németországba delegált magyar nagykövet. Beregfy honvédelmi miniszter 1944 októberében felajánlotta neki, hogy vállalja el a szervezendő Legfelsőbb Katonai Külön Törvényszék vezetését, de ezt visszautasította. 1944. november 6-án nyugállományú altábornagyként reaktiválták. 1945. február 20-tól az SS magyar alakulatainak főfelügyelője lett. 1945. április 10-én átvette az SS, magyar SS-hadosztályokat tömörítő XVII. fegyveres hadtestének parancsnokságát. Május 5-én amerikai hadifogságba került. 1945. október végén kiadták a magyar hatóságoknak, majd 1946. március 27-én a budapesti népbíró-ság halálra ítélte. Az ítéletet végrehajtották.

⁸⁹ Kocsárd Emánuel

⁹⁰ Csomay Miklós

⁹¹ Palásthy Ferenc, dr. (?–?) tisztviselő, belügyminisztériumi osztálytanácsos. A német megszállás után kinevezték a XXI. (lakásügyi) osztály vezetőjévé. A hungarista hatalomátvétel után, 1944. november 20-i hatállyal a Belügyminisztérium államtitkára. 1945 januárjától a tárca közigazgatási államtitkára.

Budapestről 1944. december 23-án hajnalban karácsonyi szabadságra távoztam Sárvárra. Budapestet közben az oroszok körülzárták. Ettől kezdve hivatalom Szombathelyen a városházán volt. Az időtől kezdve főként a csendőrség és rendőrség átszervezési ügyeivel, a F.N.SZ. említett ügyeivel, a kiürítéshez megszervezendő csendőrség és rendőrség ügyeivel foglalkoztam főként.

Egy ízben rendeletet kaptam Langsfeld polgári irodai vezetőtől, azt hiszem január végén, hogy a megmaradt ország közbiztonsági viszonyairól hetenként helyzetjelentést terjesszek elő a NV-höz.

Ezt a helyzetjelentést a bekövetelt adatok és a külső szervek által tett kérdésekhez kötött forma szerint szerkesztett jelentésekből a közbiztonsági osztály állította össze és én írtam alá. Továbbítva lett az NV-nek és a Tábori Biztonság parancsnokának, Finta altábornagynak.

Március 26-án az orosz áttörés következtében rendeletet kaptunk előbb Kőszegre, majd onnan Németországba való kitelepülésre. A Belügyminisztérium kitelepítésének vezetésére Takács miniszteri tanácsos,⁹² az elnöki osztály vezetője kapott Vajnától utasítást. Ez úgy szólt, hogy fokozatosan Németországba a bayreuth-i Gau-ba kell kitelepülni. Megjegyzem, hogy ez már nem szervezeten, hanem az akkori hadi helyzetnek megfelelően menekülésszerűen történt. Németországban előbb a Semmeringen⁹³ kiutalt elhelyezésben Maria Schützön⁹⁴ tartózkodtam egy pár napig, majd Semmeringről Vajnától kapott utasítás alapján továbbmentünk a bayreuth-i Gau-ba, de nem értünk tovább, mint Pfankirchen⁹⁵ környékéig, ahol szétszakadtunk és én a testőr csendőr századhoz csatlakozva Altesheim [?] községben maradtam. Itt ért május elsején az amerikai megszállás.

Április 21-én Vajna belügyminiszter magához rendelt és a 18-án megtartott miniszteri tanács határozatait közölte. Ezek szerint a kormány a változott viszonyra tekintettel lemondott, én is adjam be lemondásomat, ami írásban megtörtént. Közölte, hogy május elsejével új kormány alakul, melyben ő a belügyi tárca mellett még az igazságügyi és totális mozgósítási minisztériumot kapta meg. Én megmaradok a belügyminisztériumban államtitkárnak.

A csendőrség és a rendőrség áttelepítése még folyamatban volt a bayreuthi Gauba, de kiterjedt területeken elszórtan. Erre nézve kaptam utasítást, hogy egy területre csoportosítsam őket. Ezt igyekeztem is végrehajtani, de a sok akadály miatt kevés eredménnyel.

Végül közölte az NV rendelkezését, hogy az oroszok elől ki kell térni angol-szász területek felé és ott ellenállni nem szabad. Közölte azt is, hogy a körülbelül 56 politikai letartóztatott egy későbbi rendelettel szabadon lesz bocsátva. Ez április vége felé meg is történt. Elrendelte továbbá, hogy egy szűkebb belügyminiszteri törzs Orendy, Hajnácskóy, Beóthy, Ferenczy, Temesváry és Hódosy egész kis törzsekkel, menjünk Gmunden⁹⁶ területére, hogy ott az ő közelében legyünk.

⁹² Takács Albert (?-?) tisztviselő, belügyminisztériumi osztálytanácsos. A hungarista hatalomátvétel előtt a tárca személyzeti ügyeit érintően információkkal látta el a nyilasokat. 1944. október 16. után a BM Elnöki osztályának helyettes vezetője lett. Bodonyi osztályvezetővel közösen hajtották végre a BM megbízhatatlannak tartott tisztviselőinek eltávolítását. Miután Bodonyi novembertől – hivatalosan is – a tárcához delegált pártmegbízott lett, Takács átvette az Elnöki osztály irányítását.

⁹³ Semmering, hegy, A

⁹⁴ Mariaschutz, A

⁹⁵ Pfankirchen, D

⁹⁶ Gmunden, A

Április 24-én ezt a rendelkezést az említett érintett személyeknek, akiket magamhoz kérettem, kiadtam, majd azt hiszem két nap múlva, az események hatása alatt, látva, hogy e rendelkezést végrehajtani már nem tudjuk, jegyzőkönyv felvétele mellett az érintett személyekkel egyetértőleg helyben maradtunk Pfanckirchen környékén, ezt Kutassy [László] rendőr kapitány útján jelentettem Vajnának, aki ehhez hozzájárult. Ugyanekkor rendelte el írásban Barcsaynak,⁹⁷ aki a politikai foglyokat őriztette, azok szabadlábra helyezését.

Ezután már többet mint államtitkár nem működtem és a május 1-jén odaérkezett amerikai élcsapatok parancsnokánál jelentkeztem.

Lakásomon tartózkodtam, mert bombatámadásnál megsérültem. Június 19-én fogott el lakásomon az amerikai CIC. Előbb a Pfanckirchen-i fogházban, majd a Nattenberg-i,⁹⁸ később a salzburgi amerikai internáló táborban voltam fogoly, hazaszállításomig.

Külön rész [2.]

1933 tavaszán ismerkedtem meg Vajnával szolgálati érintkezésünk során. Ismeretségünk szoros barátsággá fejlődött. Később, úgy 1936–37-ben a Szálasi-féle előbb NAP mozgalom⁹⁹ megindult és én is, mint abban az időben sokan a tisztikarból, felfigyeltünk erre.

Ebben az időben Európa-szerte, de különösen a háborút veszített közép-európai országokban erős nacionalista mozgalmak alakultak és ennek a hatását (...). Magyarország, mint a trianoni békével nagyon sújtott kis állam külpolitikailag kezdett felszabadulni és határozottan a német–olasz irány felé orientálódni. Sokan úgy látták s magam is, hogy az addig lefolyt politikai küzdelmek egy ilyen orientálódás mellett Magyarországnak is meghozhatják a trianoni sírból való feltámadását. Egész nevelésem, melyet még a katonaiskolából hoztam, de később az életben a katonai és csendőr pályámon is tapasztaltam, hogy csak csupán ez irányon, nacionalista felfogás mellett lehet egy nemzetnek fejlődnie.

A tisztikarban is abban az időben ilyen felfogás uralkodott s mivel nézetem ilyen irányban kialakult, úgy éreztem, hogy a helyem ezen az oldalon lehet. A hadsereg (honvédség) és a csendőrségen belül is a tisztek között is gyakoriabbakká váltak a világnézeti politizálások, melyek nem foglalkoztak ugyan a napi belső po-

⁹⁷ Barcsay Árpád (Segesvár, 1882. augusztus 26.–Verviers, 1955. június 15.), csendőrtiszt, nyugállományú alezredes. Csendőrtiszt pályáját feladva 1937-ben csatlakozott Szálasi mozgalomhoz. 1940-ben a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalmon belül a Fekete Front (hivatalos nevén: Országos Pártvédelmi Osztály) elnevezésű nyomozócsoport vezetője lett. 1944. október 15–16-án – egy előre összeállított lista alapján – számos személy (köztük Jávor Pál, akinek villáját főhadiszállásul le is foglalta) letartóztatásában személyesen közreműködött. Budapest bekerítése előtt a párt nyomozócsoportja Sopronkőhidára helyezte át székhelyét, ahol közreműködött a Nemzeti Számonkérő Szék munkájában. 1945. március 3-tól a fegyház parancsnoka, illetve pár nap múlva magyar részről Barcsay volt a parancsnoka annak a kíséretnek, amely a foglyokat gyalogmenetben Mauthausen felé indította.

⁹⁸ Helyesen: Rattenberg, A

⁹⁹ Szálasi Ferenc, miután 1935-ben nyugalmazását kérve kilépett a honvédség kötelékéből, március 4-én Nemzet Akaratának Pártja (NAP) névvel megalapította első, a hungarizmus talaján álló politikai szervezetét. A mozgalom és a párt történetéhez, elnevezéseihez ld. LACKÓ, 1966.

litikával, de határozottan olyan irányúak voltak, hogy a magyarságnak is az új eszmék felé kell tájékozódni és átállani. Magyarország helyzete tisztázatlan és eldöntetlen volt, mert bár teljesen nacionalista jellegű volt, mégsem oldott meg olyan problémákat, mint például a nemzetiségi kérdés, a socialis berendezkedés, amelyek az ország erőteljesebb felvirágoztatásához vezettek volna.

Sokféle ún. jobboldali próbálkozás volt, azonban ezek nem voltak olyan átfogó jellegűek, hogy mélyebb gyökeret vertek volna és így a nemzet vezetésére alkalmasak lettek volna. A Szálasi által lefektetett elveket láttam olyanoknak, amelyek socialis és az egész nemzeti problémáinkat képes megoldani. A tisztikarban is kezdtek Szálasi-hívók lenni. Így azt hiszem 1926-ban én is nem rendszeresen vettem az ún. Szálasi-bélyegeket. Ebben az időben Baký László, akkor mint csendőr őrnagy szokta átadni nekem és tudtom szerint másoknak is. Ez nem párttagságot jelentő szerep volt, hanem az eszmével való szimpatizálás. Baký kinek adott még, nem tudom, mert ezt a legnagyobb titokban csinálta. Tájékoztatásaiból tudtam akkor, hogy a tisztikarunkból elég sokan vettek ilyen bélyegeket. 1927-ben Baký a csendőrséget otthagya és politikai pályára került. Ezzel az összeköttetésem vele megszakadt, csak nagyon ritkán találkoztam, akkor is teljesen magánúton vele.

Egy alkalommal, azt hiszem 1937-ben, de biztosan elítéltetése előtt Fűzfőn, ahol szolgálatilag fordultam volt meg Vajna lakásán, megismerkedtem Szálasiival. Úgy emlékszem, hogy rajtunk kívül az akkori veszprémi ügyészségi elnök, Dr. Kiss volt jelen, akivel Szálasi a várható perének esélyeiről beszélgetett. Szálasi nem fejtette ki ott előttünk politikai nézeteit és nem is politizáltunk. Ebéd tartamára voltunk együtt, azután elváltunk. Ekkoriban jöttem arra rá, hogy Vajna is érdeklődik Szálasi mozgalma iránt, eddig erről nem beszélgettünk. Csak ezután beszélgettünk elméleti alapon ezekről a problémákról.

1938-ban Orendy, aki akkoriban Budapesten a Def. osztályban teljesített szolgálatot, elmondotta beszélgetésünk során, hogy a budapesti tisztek közül sokan vesznek Szálasi-bélyegeket és szimpatizálnak Szálasi mozgalomával. Kínálta, hogy vegyek én is. Azt hiszem havi 3 Pengős árban vettem ez időtől kezdve rendszeresen a bélyegeket és ez kisebb megszakításokkal 1940-ig tartott. Mindig Orendy adta azokat át és neki fizettem. Tudom, hogy másoknak is adott el, de hogy kinek, már nem emlékszem, mert erről nem igen beszélgettünk. 1939-ben én is Budapestre kerültem, s így alkalmam volt Vajnával, aki akkor lett nyilas képviselő és Orendyvel többször találkozni és a Szálasi mozgalmáról beszélni. Tudtuk egymásról, hogy ilyen nézetűek vagyunk.

1940-ben a központi nyomozó parancsnoksághoz¹⁰⁰ kerültem, s ez alkalommal Vajna, aki már megelőzően is érintkezett a központi nyomozókhoz beosztott tisztek egyik-másikával engem is felkeresett és kért kom[munisták] elleni adatokat. Mivel én részletekről tájékozódva nem voltam, kértem, hogy azoktól az uraktól kérje, akiket már amúgy is ismer, így Kudar őrnagytól, [vagy] Bakonyi századostól. Volt eset, hogy én is tájékoztattam olyan esetekről, amiről tudomással bírtam.

Vajnával ez időben többször találkoztam, amikor beszélgettünk a mozgalomról és esélyeiről. Többször Orendy is társaságunkban volt.

Ebben az időben történt, hogy Kovarczot, akit le akartak tartóztatni, Orendy a lakásán rejtegette. Erről a körülményről Orendytől csak egy-két nap múlva érte-

¹⁰⁰ Helyesen: M. Kir. Csendőrség Központi Nyomozó-parancsnokság (Budapest)

sültem. Nem volt ebben semmi szerepem, tehát nem is kellett a lakását figyelmem, mert bár szemben laktunk, de egészen más oldalra nyílt az ő kapuja, mint az én ablakaim. Onnan eredhet az a benyomás, hogy figyeltem a lakását, mert egy ízben, amikor reggel a laktanyába bemenőben voltam, láttam, hogy az Orendy lakásának kapuja előtt két rendőr kerékpárról szállt és a házba bevonult. Ebből én rosszat sejtettem s Orendynek, aki ez alkalommal kissé késve jött be a laktanyába, elmondottam megdöbbenésemet. Orendy biztosított, hogy nem történt baj, különben is Kovarcz hamarosan elkerül. Hogy miképpen történt a kiszöktetése Németországba, részleteiben ma sem tudom, mert Orendy ezt nem mondotta el a titoktartás miatt, csupán annyit, hogy Szlovákián keresztül. Ezekről a dolgokról a hatalom átvétele után egy baráti társaságban én beszéltem olyan értelemben, hogy mennyit kockáztatott akkor Orendy, és mikor láttam a rendőröket a házba bemeni, mennyire megrökönyödtem.

1940 végén, vagy 1941 elején Orendy Budapestről Ungvárra került, én pedig 1941 őszén Szolnokra, így elszakadtunk egymástól és ettől az időtől kezdve ilyen politikai természetű érintkezésünk is megszűnt Vajnával is. Bélyegek árusítását azt hiszem még 1940-ben megszüntették a tiszteknek, mert szigorú intézkedések voltak a tisztikar felé és a nyilas párt nem akarta őket kompromittálni.

1941 ősze és 1944 júniusa között Vajnával és Orendyvel is csak egészen kevés alkalommal, évente talán egyszer-kétszer találkoztam. Így 1941 telén egy ízben útutazóban volt Szolnokra nálam Orendy és egy ízben, magánügyben meglátogatott Vajna. Vajna ez alkalommal a pártban történt disszidálásokat mondotta el, de más politikai kérdésről nem tárgyaltunk.

1942 telén december hónapban Budapesten voltam a gyógyfürdő kórházban, ebben az időben találkoztam Vajnával egyszer-kétszer, de nem volt jelentősége találkozásunknak.

1944. június–júliusban körülbelül három hétig Budapesten tartózkodtam. Ebben az időben több ízben találkoztam Vajnával, akit rendszerint a lakásán meglátogattam. Ebben az időben az események, a német megszállás és az ebből keletkezett politikai tárgyalások hatása alatt állottak. Vajna elmondotta az eseményeket, különösképpen, hogy a kormányzó több ízben fogadta Szálasit.¹⁰¹ Jelezte Vajna, hogy a megítélése és a párt megítélése szerint a kibontakozás esetén a nyilas párt is részt vesz a kormányzatban. A németek egyébként nyilas ellenesek és ez az oka a huzavonának.

Ez alkalommal tárgyaltunk arról, hogy a párt a hatalomban részt vesz, milyen személyi átállítások lennének szükségesek a csendőrségnél és a rendőrségnél. Az volt a nézetünk, hogy az öregebb csendőrtiszteket le kellene váltani, hogy helyet engedjenek a fiatalabbaknak. Konkrét személyi kiválasztásról csak augusztus végén, illetőleg a harctérre való kimenetelünk előtt Orendy jelenlétében volt szó, amikor is Hódosynak a rendőrség élére való állítása, Tölgyesynek a csendőrség élére való állítása volt eltervezve. Az Orendy és az én várható beosztásomról csak annyi szó esett, hogy Vajna mellett kapunk szerepet, de milyen minőségben, erről szó nem esett. Ez alkalommal közölte azt is Vajna, hogy ha az átállásról hallunk, jöjünk Budapestre és őt keressük fel, egyébként ő is gondolkodni fog felrendelésünkről.

¹⁰¹ Horthy Miklós kormányzó először 1944. május 3-án volt hajlandó személyes meghallgatásra fogadni Szálasit. Legközelebb csak a hatalomátvétel napján találkoztak. Bővebben ld. KARSAI, 1978. 189–197.

1944. október 16-ika utáni eseményeket részletesen leírtam.

Arra a kérdésre, hogy a galántai csendőr zászlóaljnak elrendeltem volna a nyilas köszöntést, azt kell válaszolnom, hogy ez így nem történt meg, mert erre jogom nem volt. Amikor október 17-én Orendy lakására érkeztünk a harctérről, ott értesülve hazaérkezésünkről, ebédelés közben felkeresett Malonyai László százados és Pálffy főhadnagy a galántai zászlóaljtól és elmesélték az október 15–16-iki eseményeket. Az elbeszélésből látható volt, hogy különös szerepe a zászlóaljnak nem volt, mert sem mellette, sem ellene tulajdonképpen nem tett semmit. Malonyai kérte, mivel úgy tudja, én csendőr felügyelő leszek, mert azt beszélük, hassak oda, hogy a galántai zászlóalj hordhassa a nyilas karszalagot. Erre mondtam, hogy majd a dolgok után nézek és azt is el fogom rendelni, hogy a zászlóalj nyilas köszöntéssel tisztelegjen. Innen kerülhetett az a hír, hogy ezt el is rendeltem, holott ehhez jogom nem lett volna, tehát nem is tehettem meg. Egyébként a nyilas köszöntés később a honvédségnél és a közbiztonsági szerveknél szabályoztatott Honvédelmi Minisztériumi rendelettel.

[...]

Az F.N.SZ. eredetileg úgy tudom 1944. október 15-én alakult a pártszolgálatból és a Kovarcz vezetése alatt álló totális mozgósítási és harcra állítási minisztériumnak volt alárendelve. November végén vagy december elején került Szálasi Ferenc rendeletére a BM, s így az én felügyeleti jogköröm alá. [...] Az alatt az idő alatt, amíg az én felügyeleti jogköröm alatt állott, én ilyen esetekről jelentést nem kaptam, kivéve a Sárváron való tartózkodásom idejét, amikor is az oda beosztott csendőr tisztek, úgy Ághy ezredes, Perlaky Elemér százados és (...) százados jelentésiből, inkább magán panaszaiból jöttem arra rá, hogy mulasztás gyanúja terheli Návayt és Homonnayt a Budapestről való kijövetel körülményeiért, ugyanis nem arra jöttek, merre parancsot kaptak és ezért az oroszokkal harcra keveredve nagy részük felmorzsolódott.

Mulasztás terheli és szabálytalan vezetés őket, mert meg nem engedett fenyegetéseket alkalmaztak alárendeltjeikkel szemben, a csendőrökkel torzsalkodtak és hatalmaskodtak, egy, a közelben volt honvédségi ruházati és felszerelési cikket tartalmazó vasúti szerelvényt megdézsmáltak. Mindezek alapján javasoltam ellenük a vizsgálat megindítását és a parancsnokság alól való felmentésüket. Arra az esetre, ha az NV úgy dönt, hogy nem oszlatja fel az F.N.SZ.-t, új parancsnokot Bartosiewicz László ezredes¹⁰² személyében a HM-[m]el egyetértésben ki is szemeltünk, hogy ő majd a kívánalmaknak megfelelően átszervezze és kiképezze őket. Egyébként is az F.N.SZ. végrehajtó szolgálatot nem teljesített, hanem kiképzéssel foglalkozott és az egész szervezet tulajdonképpen még szervezés alatt állott. Egy része január folyamán Németországba települt ki.

Emlékezetem szerint október végén vagy november elején Kudar ezredes, mint akkor az ÁvK ideiglenes vezetője, aki a Vkf-hez is járt referálni, egy listát hozott a HM-ből, amelyen több polgári egyén neve mellett honvédségi egyének is szere-

¹⁰² Bartosiewicz László (Korlátkó, 1897. augusztus 1.–?) ezredes. 1915. március 15-től szolgált a Magyar Királyi Honvédségnél. 1944-ben a 25. gyaloghadosztály 26. gyalogezredének parancsnokaként részt vett az észak-erdélyi, majd az alföldi harcokban.

peltek. Emlékezetem szerint Szombathelyi Ferenc vezérezredes,¹⁰³ Ruzsiczay Rüdiger altábornagy¹⁰⁴ és még mások letartóztatása volt a HM részéről elrendelve. Kudar jelentette, hogy ezt a listát Feketehalmy-Czeidnerrel¹⁰⁵ állították össze, illetőleg az általa már előbb összeállított polgári listát ott bemutatás után kiegészítették. A listát én is átnéztem s ez alkalommal megállapítottuk, hogy több olyan név szerepel, akik már előzőleg le lettek tartóztatva. Ezek mind magasabb állami funkcionáriusok, miniszterek, politikusok nevei voltak. Én ilyen letartóztatásokat nem rendelhettem el, mert ez a hatáskörömet meghaladta volna. Úgy tudom, a lista Vajna útján, de lehet, hogy más oldalról is minisztertanács elé került, amely hivatalos volt döntenie ezekben az ügyekben. Összesen körülbelül 60 politikai letartóztatott volt, ezekre nézve Vajna tud bővebb felvilágosítást adni, mert én nem foglalkoztam ezzel.

Vörös János altábornagy és Ujszászy vezérőrnagy¹⁰⁶ kézre kerítésére, mert a HM azt kívánta, tettem intézkedést és jelen voltam, amikor a NV rendeletére Lakatos volt miniszterelnök¹⁰⁷ a Belügyminisztériumban megjelent, akit Tihanyban való tartózkodásra utasított a kormány. Egyéb letartóztatási ügybe nem folytam be.

¹⁰³ Szombathelyi Ferenc (Győr, 1887. május 17.–Pétervárad, 1946. november 5.) vezérezredes. 1941. szeptember 6.–1944. április 19. között a Honvéd Vezérkar főnöke. A német megszállás után felmentették beosztásából, és hadbírósi eljárást kezdeményeztek ellene. A nyilas hatalomátvétel után ismét letartóztatták. Később Sopronkőhidára, majd Németországba hurcolták, ahol amerikai hadifogságba került. Hazatérése után, 1945. november 23-tól előzetes letartóztatásban volt. A budapesti Népbíróság 1946. március 30-án főbüntetésként tíz évi fegyházra ítélte, amelyet később életfogytig tartó börtönbüntetésre súlyosbítottak. Mindmáig tisztázatlan körülmények között kiadták Jugoszláviának, ahol ismét perbe fogták, elítélték, majd kivégezték. 1993-ban – perújrafelvételt követően – a népbírósági ítéletet hatályon kívül helyezték. Visszaemlékezéseihez ld. GOSZTONYI, 1990.

¹⁰⁴ Ruzsiczay-Rüdiger Imre (Vaskoh, 1889. november 20.–Budapest, 1957. január 11.) vezérezredes. 1943–1944 között a HM anyagi főcsoport főnöke. A nyilas hatalomátvétel után a németek letartóztatták, 1945. január 28-tól nyilas, majd 1945. áprilistól orosz hadifogságban volt. 1948-ban a Népbíróság 8 évre ítélte, ezt utóbb 3 évre mérsékeltek (1948–1951), amelyet a márianosztrai börtönben töltött. 1951. augusztus 15. és 1953. november 15. között Kistarcsára internálták. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 295.

¹⁰⁵ Feketehalmy-Czeidner Ferenc (Piski, 1890. november 22.–Zsablya, 1946. november 4.) vezérezredes. 1941. augusztus 1-jétől a szegedi V. hadtest parancsnoka. Csapatot vezető részt vett az újvidéki tisztogatási akciókban. 1942. augusztus 10-én beosztásából felmentették, majd nyugállományba helyezték. 1943. márciusától a Mátyásföldi Repülőgépgyár igazgatója volt. Közben az Újvidéken történtek miatt ellene hadbírósi eljárást kezdeményeztek, de Németországba távozott. 1944. február 10-én rendfokozatából elbocsátották, távollétében nem jogerősen halálra ítélték. Németországban rövid védőrizet után, 1944. március 1-jén a Waffen-SS felvette állományába. A német megszállás után, 1944. április 28-án rehabilitálták mint nyugalmazott altábornagyot. A nyilas hatalomátvétel után, 1944. október 22-től a honvédelmi miniszter és a vezérkar főnökének helyettese lett. 1944. december 22-től már nem töltött be hivatalt, betegeskedett, gégerákkal operálták. Amerikai fogságba került, kiadatása után, 1946. május 22-én a budapesti népbíróság halálra ítélte, egyúttal lefokozták és elbocsátották a Honvédség kötelékéből. 1946. április 10-én Jugoszlávia kikérte Magyarországtól. Az ottani hatóságok ismét halálra ítélték, majd kivégezték.

¹⁰⁶ Ujszászy István (Nagykőrös, 1894. augusztus 30.–?) vezérőrnagy. 1939. május 1.–1942. augusztus 1. között a 2. vkf. (hírszerző és kémelhárító) osztály vezetője. 1942. július 1-jei hatállyal kinevezték az ÁVK vezetőjévé. A német megszállás után letartóztatták, majd magyar védőrizetbe került. A nyilas hatalomátvétel után bujkálni kényszerült. 1945. februárjában szovjet fogságba került. 1948-ban, egy rövid időre Magyarországra szállítják, ahol az államvédelmi szerv számára összeállítja feljegyzéseit. Ezután nyoma vész. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 354–355., KOVÁCS, 2007., valamint feljegyzéseihez HARASZTI, 2007.

¹⁰⁷ Lakatos Géza (Budapest, 1890. április 30.–Adelaide, 1967. május 21.) vezérezredes. 1944. április 1.–május 26. között a Kárpátok előterében harcoló 1. hadsereg parancsnoka volt. 1944. augusztus 29-én Horthy kormányzó kinevezte miniszterelnökké. Feladata lett volna a háborúból való kiválás

Kudar és két társának is a letartóztatását a németek az én tudtom és ellenkezésem ellenére hajtották végre. Erre vonatkozó előadásomat már megtettem.

Tudok Kállay Miklósnak¹⁰⁸ a török követségről való kijövele és letartóztatásáról, ami emlékezetem szerint novemberben történt, és a Külügyminisztérium intézte. Előzményeket nem tudtam. A belügyminiszteri irodámban, ahol egyben laktam is, ágyban fekvő beteg voltam, amikor megjelent nálam Bagosy [?] rendkívüli követ és közölte, hogy most hozták el a török követségről Kállay Miklós volt ME-t. Itt vannak kinn az előszobában Hain Péterrel. Elmondotta, hogy Kállay önként jött ki a követségről. Én mit sem tudva a dologról, intézkedni nem tudtam. Ezután Bagosyék elvitték, csak később tudtam azután meg, hogy Sopronkőhidára kísérték s ott mindaddig fogva volt, mígnem a németek ki nem vitték Németországba.

előkészítése. A nyilas hatalomátvétel után, 1944. október 21-én letartóztatták. Szabadulása után, 1945. április 1-jén a szovjet hatóságok internálták. 1946. január 29-én szabadult. Megvonták nyugdíját, 1951-ben kitelepítették, és csak 1957-től lakhatott újra a fővárosban. 1965-ben két évre szóló vízummal Ausztráliába utazhatott családtagjai meglátogatására. Ott érte a halálos szívroham. Emlékirata: LAKATOS, 1992.

¹⁰⁸ Kállay Miklós (Nagyhalász, 1887. január 23.–New York, 1967. január 14.) földbirtokos, politikus. 1942. március 9-től 1944. március 19. (22)-ig Magyarország miniszterelnöke, közben 1942. május–1943. július között külügyminiszter is. 1944. március 19-én a német megszállás napján a török követ ségre menekült. 1944. november 17-én önként elhagyta a követséget, a nyilasok Sopronkőhidán bebörtönözték, majd a németek Mauthausenbe, utóbb Dachaubá vitték. A háború után előbb Olaszországban, majd 1954-től az Egyesült Államokban telepedett le. Róla bővebben ld. KÁLLAY, 1991.

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

- ÁBTL V-130.792 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára / Láday István vizsgálati anyagai
- BFL XXV. 1. a. 4995/1946. Budapest Fővárosi Levéltár / Láday István népbírói anyagai
- ÁBTL V-96.915/1. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára / Radó Endre és társai
- MOL K-775. Magyar Országos Levéltár / A nyilas belügyminisztérium anyagai

2. Kiadott források és szakirodalom

- BERÁNNÉ-HOLLÓS
1977 BERÁNNÉ Nemes Éva–HOLLÓS Ervin: *Megfigyelés alatt. Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből 1920–1944.* Budapest, 1977.
- BRAHAM
1997 BRAHAM, Randolph L.: *A népiirtás politikája. A holocaust Magyarországon.* Budapest, 1997.
- DOMOKOS
1978 DOMOKOS József: *Két per egy kötetben.* Budapest, 1978.
- GOSZTONYI
1990 *Szombathelyi Ferenc visszaemlékezése 1945.,* sajtó alá rend., bev., jegyzetek: GOSZTONYI Péter. Budapest, 1990.
- HARASZTI
2007 *Vallomások a holtak házából – Ujszászy István vezérőrnagy fogságban írott feljegyzései.* Szerk. HARASZTI György. Budapest, 2007.
- HOLLÓS
1971 HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség VKF/2.* Budapest, 1971.
- KÁLLAY
1991 KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944.* Budapest, 1991.
- KÁLLAY–PINTÉR–SIPOS
1984 *A Magyar Front.* Öszeáll. KÁLLAY Gyula–PINTÉR István–SIPOS Attila. Budapest, 1984.
- KARSAI
1978 *Szálasi naplója – A nyilasmozgalom a II. világháború idején.* Szerk. KARSAI Elek. Budapest, 1978.
- KISS
1974 KISS Sándor: *Emlékeim Kiss János altábornagyról.* Budapest, 1974.
- KŐVÁGÓ
1994 KŐVÁGÓ József: *Emlékezés a náci-ellenes magyar katonai ellenállásra.* Budapest, 1994.

- KOVÁCS
2001 KOVÁCS Zoltán András: *Csendőrsors Magyarországon 1945 után*. In: *Katonai perek 1945–1958*. Szerk. OKVÁTH Imre. Budapest, 2001. 103–139.
- 2002 KOVÁCS Zoltán András: *A Nemzeti Számonkérés Szervezete – A magyar állambiztonság egy ismeretlen fejezete*. In: *Századok* 136 (2002) 5. sz. 1131–1160.
- 2007 KOVÁCS Zoltán András: *A Janus-arcú tábornok. Adalékok Ujszászy István pályafutásához*. In: HARASZTI, 2005. 92–167.
- LACKÓ
1966 LACKÓ Miklós: *Nyilasok, nemzetiszocialisták 1935–1944*. Budapest, 1966.
- LAKATOS
1992 LAKATOS Géza: *Ahogy én láttam*. Budapest, 1992.
- PATAKY–ROZSOS–SÁRHIDAY
1990 PATAKY Iván–ROZSOS László–SÁRHIDAY Gyula: *Légiháború Magyarországon felett 1–2*. Budapest, 1990.
- SIPOS–RAVASZ
1997 *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–ZS*. Főszerk. SIPOS Péter, szerk. RAVASZ István. Budapest, 1997.
- SZAKÁLY
2001 SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938–1945*. Budapest, 2001.
- 2003 SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Budapest, 2003.
- ZINNER–RÓNA
1986 ZINNER Tibor–RÓNA Péter: *Szálasiék bilincsből II*. Budapest, 1986.

3. Hivatalos kiadványok

- BK Belügyi Közlöny
BKHL Budapesti Közlöny – Hivatalos Lap
NK Népbírósi Közlöny

